

มองให้ลึก นึกให้ไกล

ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๕

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์

(ป. อ. ปยุตฺโต)

ธรรมทานเพื่อการศึกษาธรรม

มูลนิธิ ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม

พุทธศก ๒๕๖๖

มองให้ลึก นึกให้ไกล:

ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๕

© สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

พิมพ์ครั้งแรก – พฤษภาคม ๒๕๖๖

– มูลนิธิโกลดคิมทอง ศูนย์บรรเทาทุกข์และฟื้นฟูสภาพผู้ประสบภัย
จากการชุมนุมเพื่อประชาธิปไตย (ศ.บ.ก.) และสวนสร้างสรรค์นคร-บวรรัตน์

พิมพ์ครั้งที่ ๒ (เพิ่มเติม) – ธันวาคม ๒๕๕๐

พิมพ์ครั้งที่ ๓ – ธันวาคม ๒๕๕๐

(พิมพ์รวมเล่มในหนังสือ *ประชาธิปไตย ไม่ยาก ถ้าอยากได้*)

พิมพ์ครั้งที่ ๕ – วันวิสาขบูชา ๓ มิ.ย. ๒๕๖๖ ๑,๐๐๐ เล่ม

– มูลนิธิ ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม

พิมพ์เป็นธรรมทาน

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่

วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐

<http://www.watnyanaves.net>

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

มูลนิธิ ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งว่า “เพื่อส่งเสริมวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียน องค์การเอกชนทางพระพุทธศาสนา ชุมชนและประชาชนที่มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า” ได้มีกัลยาณจิตที่จะจัดพิมพ์หนังสือธรรมเผยแพร่ทั่วไป ให้เป็นธรรมทานเพื่อการศึกษา

บัดนี้ มูลนิธิ ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม ได้แจ้งบุญเจตนาที่จะจัดพิมพ์หนังสือธรรม ๕ ชื่อเรื่องต่อไปนี้ คือ

๑. สถาบันสงฆ์ กับสังคมปัจจุบัน
๒. เบื้องการเมือง: ชุ่นใจก่อนการเลือกตั้ง
๓. จัดงานวิสาขบูชา อย่าอยู่แค่หน้าตา ต้องไปให้ถึงเนื้อตัว
๔. มองให้ลึก นึกให้ไกล: ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕
๕. สวตมนต์ ฉบับชาวบ้าน

ขออนุโมทนา มูลนิธิ ป. อ. ปยุตฺโต เพื่อเชิดชูธรรม ที่ดำเนินการเผยแพร่ธรรมเพื่อความเจริญธรรมเจริญปัญญาของประชาชนครั้งนี้ ขอธรรมทานเพื่อการศึกษา จงเป็นปัจจัยแห่งความแผ่ไพศาลของพระสัทธรรม และนำมาซึ่งความไพบูรณ์แห่งธรรมและปัญญา เพื่อประโยชน์สุขที่แท้จริงและยั่งยืนของประชาชนตลอดกาลยาวนานสืบไป

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปยุตฺโต)

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๖๖

สารบัญคำถาม

๑. การเสียสัจจะเพื่อส่วนรวม มีความผิดไหม? ๑
๒. การพูดเท็จเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ควรหรือไม่? ๔
๓. จะให้อภัยอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่บุคคลและส่วนรวมได้? ๖
๔. อดอาหารประท้วง เป็นการรักษาชีวิตเพื่อรักษาธรรมหรือไม่? ๑๖
๕. การสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ
มีมุมมองและแง่ที่จะต้องพิจารณาอย่างไร? ๑๖
๖. ใช้ความรุนแรงเพราะความจำเป็น จะได้หรือไม่? ๒๓
๗. ข่าวสารมากมาย จะเชื่อฝ่ายไหนดี? ๒๕
๘. จะแก้ไขใจลำเอียงเพราะรัก เกลียด หลง กลัว ได้อย่างไร? ๒๗
๙. ผู้ปกครองควรจะได้ข้อคิดอะไรบ้าง จากเหตุการณ์? ๒๘
๑๐. ข้อคิดหรือภาพสะท้อนจากเหตุการณ์
แสดงภาพอะไรของสังคมที่ควรแก้ไข? ๓๒

มองให้ลึก นึกให้ไกล*

ถาม คำถามที่อยากจะกราบเรียนถามในช่วงแรก คงจะเป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อถกเถียงบางเรื่อง ที่เกิดขึ้นทั้งในระหว่างและหลังเหตุการณ์ โดยที่หลายเรื่องเกี่ยวพันไปถึงหลักธรรมและการตีความธรรมะในพุทธศาสนา จึงคิดว่าน่าจะได้นำมาทบทวนให้เกิดความชัดเจน

ข้อถกเถียงหนึ่ง คือ เรื่องของสังฆะและการพูดเท็จ เช่น การที่บุคคลไม่ว่าฝ่ายใดก็ตาม ไม่ได้ถือสังฆะดังที่ตนเคยประกาศไว้ โดยบอกว่ายอมเสียสังฆะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ถ้าเขาไม่มีเจตนาจะพูดเท็จ แต่เขาคิดด้วยความเชื่อเช่นนั้นจริง การเสียสังฆะเพื่อส่วนรวมจะมีความผิดไหม และอีกกรณีหนึ่ง คือ ถ้าเขาตั้งใจจะพูดเท็จ แต่ก็มีใช้เพื่อประโยชน์ของตน หากเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทั้ง ๒ กรณีนี้ เราจะวินิจฉัยโดยยึดหลักอะไร?

* บทสัมภาษณ์แก่ คุณอรศรี งามวิทยาพงศ์ และคณะ ณ สำนักสงฆ์ญาณวศกวัน หลังพุทธมณฑล จ.นครปฐม เมื่อวันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ ครั้งหนึ่ง และสัมภาษณ์เพิ่มเติมอีกครั้ง ณ สถานพำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาสำโรงดงยาง จ. ฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๖

ตอบ อันแรกที่ต้องพิจารณาก็คือ ตอนที่เขาพูดนั้นมีเจตนาหรือเปล่า หมายความว่า ถ้าเขาไม่ได้ตั้งใจเลยว่า เขาจะหลอกใคร คือเขาตั้งใจไว้อย่างนั้นจริงๆ ในตอนนั้น คือคิดไว้ว่าไม่เอาละ ตำแหน่งฐานันดรหรืออะไรอย่างอื่น โดยที่ตัวเขาเองก็ไม่ได้หลอกตัวเองเลย คือพูดไปตามที่ตั้งใจ ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ถือว่าไม่มีการพูดเท็จ เพราะเจตนาที่จะพูดเท็จไม่มี

แต่ต่อมาเมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป มีผู้มาแนะนำชี้แจงว่า เขาจะต้องรับตำแหน่งนะ ไม่รับจะเกิดความเสียหายอย่างนั้นอย่างนี้ จนตัวเขาเองก็เห็นคล้อยตามว่า มันจะเป็นอย่างนั้นๆจริงๆ โดยไม่ได้มีความรู้สึกที่จะหลอกใคร แต่เป็นความบริสุทธิ์ใจ ถ้าเป็นอย่างนี้ ตอนแรกเจตนาจะพูดเท็จมันไม่มีอยู่แล้ว เขาจึงไม่เสียศีล แต่ที่มาพูดเปลี่ยนใจในตอนหลังนี้ ก็จะไปเสียในแง่ของการรักษาสังขะ แต่ว่าเบาลง เพราะไม่ได้เสียศีล คือไม่ผิดในเรื่องศีล ถ้าใช้ภาษาโบราณ ก็เรียกว่าผิดธรรม

ในเรื่องนี้ ถ้าคุณวินัยของพระ จะเห็นชัด การพูดเท็จที่เป็นความผิด ท่านเรียกว่า “สัมปชานมุสาวาท” (การพูดเท็จทั้งที่รู้) คือจงใจพูดให้คลาดจากความเป็นจริง จึงเป็นความผิด แต่ในกรณีที่ตอนพูดก็ว่าไปตรงๆ ตามที่คิดที่ตั้งใจ เช่น พระกล่าวความตั้งใจว่าคราวนี้จะจำพรรษาตลอดไตรมาสที่นี้ แต่ต่อมากลางพรรษา ที่นั่นเกิดน้ำท่วมใหญ่ วัดจมน้ำ อยู่ไม่ได้ พระต้องหนีไปพักที่อื่น ในกรณีอย่างนี้ พระขาดพรรษา แต่ไม่มีความผิด (ถึงพรรษาจะขาด ก็ไม่ต้องอาบัติ หรือพูดในทางกลับกันว่า ถึงจะไม่ต้องอาบัติ แต่ก็ขาดพรรษา)

อย่างไรก็ตาม ถ้าภิกษุตกลงรับคำใครว่าจะอยู่ แม้ว่าตอนนั้นจะไม่ได้คิดพูดเท็จ แต่ต่อมามีเหตุผลที่ทำให้เปลี่ยนใจไม่อยู่ โดยมีสาเหตุจำเป็นอย่างน้ำท่วมนั้น ภิกษุนี้ถึงจะไม่มี ความผิดต้องอาบัติในชั้นสัมปชานมุสวาท แต่ก็ยังมีความผิดที่เบาลงไปที่ท่านเรียกว่า “ปฏิสสวทุกกฏ” (ความผิดชั้นเบาฐานไม่ทำตามที่ได้รับคำ)

รวมความว่า ข้อเสียหายก็มีอยู่ ไม่ใช่จะไม่มีเลย เพียงแต่ว่าน้อยลง คือถ้าเขามีความปรารถนาดี มีความเข้าใจอย่างนั้นจริงๆ ว่า การที่เขาเปลี่ยนใจนั้นจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ ก็เป็นเจตนาที่เป็นบุญ แต่ในส่วนที่เสียไปก็คือเสียสัจจะ จึงมีส่วนเสียหายด้วย ไม่ได้หมดไปทีเดียว นี่คือเตือนให้พยายามทำการทุกอย่างโดยรอบคอบ

การกระทำอย่างนี้ เมื่อเป็นไปโดยบริสุทธิ์ใจ บางทีก็จัดว่าเป็นการเสียสละอย่างหนึ่ง คือเป็นการที่ต้องยอมแม้แต่สละตัวเองว่า เอละ เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ เราต้องเสียประโยชน์ส่วนน้อยนะ แต่ก็ไม่พินข้อเสียที่จะกลายเป็นแบบอย่าง

อย่างน้อยก็เป็นข้ออ้าง ให้คนอื่นเอาไปอ้างได้ว่า เออ! ไม่ต้องรักษาสัจจะหรอกนะ ต่อไปก็จะทำกันจนกลายเป็นมักง่ายไป เตียวคนนั้นคนนี้ก็เอาอย่างบ้าง บอกว่า ตอนที่พูดนั้นฉันไม่ได้ตั้งใจจะพูดเท็จนี้ ก็จะพูดกันไปง่าย ๆ

การพูดง่าย ๆ แม้จะไม่ได้พูดเท็จก็ไม่ดี เพราะขาดการไตร่ตรอง แสดงถึงการขาดสติ ไม่ใช่ปัญญา และขาดความรับผิดชอบ

ในบางกรณี เมื่อพูดไปแล้วจะทำให้ได้เพื่อรักษาสัจจะ กลายเป็นเรื่องเสียหายไปก็มี เช่น โกรธขึ้นมาพูดว่าจะฆ่าลูกของตนเสีย หรือมีความเห็นผิดจึงพูดว่าจะทำอะไรที่ไม่ถูกต้องสักอย่างหนึ่ง ต่อมาหายโกรธแล้ว รู้ดีรู้ชั่วแล้ว ไม่ยอมแก้ไข ยังยืนยันจะทำให้ได้เพื่อรักษาสัจจะ ก็จะเป็นตัวรันในความชั่วร้ายไป **สัจจะจึงต้องชอบธรรมด้วย**

เพราะฉะนั้น อย่างน้อยเราต้องไม่มั่งง่าย ไม่พูดอะไรง่าย ๆ และมีสำนึกในการพัฒนาหรือปรับปรุงตน

ในกรณีนี้อาจจะไม่เสียมาก เพราะว่าเขาก็ไม่ได้มั่งง่ายอะไร แต่มันก็เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นต่อไปได้ กลายเป็นข้ออ้างไปได้ และตนเองก็อาจจะเคยตัว มีข้อเสียในแง่นี้

เพราะฉะนั้น รวมความแล้วก็คือ ต้องดูว่ามีส่วนดีแค่ไหน ส่วนเสียแค่ไหน เราไม่ได้ยกให้เขาอย่างใดอย่างหนึ่งโดยสิ้นเชิง และจะต้องมองปัญหาในแง่ของการที่จะพัฒนาคนอยู่เสมอ

ถาม แล้วในกรณีที่ตั้งใจพูดเท็จ แต่ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง หากเพื่อรักษาประโยชน์ของผู้อื่น โดยเฉพาะส่วนรวม?

ตอบ ก็นั่นแหละ มันก็ไม่พ้นผิดโดยสิ้นเชิง คือก็มีผิดอยู่ส่วนหนึ่ง เพราะว่าพูดไม่ตรงความจริง **พระพุทธศาสนาถือหลักตรงความจริง คือตรงตามธรรมชาติ ไม่ใช่ตรงตามตัวอักษร**

ธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น เมื่อผิดความจริง มันก็ผิดความจริง ก็ว่าไปตรงๆ ไม่ต้องมาอ้างโน่นอ้างนี่กันละ ส่วนที่ว่าผิด

ก็ว่าผิด ให้อู่ว่าผิด แล้วก็ดูว่ามีเหตุมีผลอย่างไรที่ทำอย่างนี้ เช่น ฉันไม่ได้เจตนาร้ายนี้ ก็ว่าเป็นส่วนๆ ไป หรือพิจารณาเป็นแง่ๆ ไปเลย เพราะตามหลักของศีลนั้น จุดสำคัญของการพูดเท็จก็เพื่อหักราน ตัดรอนผลประโยชน์ของผู้อื่น มีเจตนาจะเบียดเบียนผู้อื่น ต้องจับสาระนี้ให้ได้ว่า หลักสำคัญของศีล ๕ คือ มีเจตนาที่จะเบียดเบียนผู้อื่นหรือเปล่า ตั้งแต่ศีลข้อหนึ่งไปถึงข้อสุดท้าย ก็เอาหลักนี้เป็นตัวตัดสินที่สำคัญ

การพูดเท็จที่ผิดศีลแน่นอน ก็คือเจตนาพูดเท็จเพื่อให้เขาเสียผลประโยชน์ เพื่อกีดกันเขาไม่ให้ได้รับผลประโยชน์นั้น เช่น ถ้าเขาเดินไปตรงนี้ แล้วเขาจะได้ประโยชน์ตามที่เขาประสงค์ พอเขามาถามทางเราว่าจะไปตรงนั้น ต้องเดินทางนี้ใช่หรือเปล่า? เราคิดว่าจะไม่ให้นายคนนี้ได้รับประโยชน์ เราก็เลยแกล้งเสียเลย โดยบอกไปว่าไม่ใช่ ให้ไปทางโน้นแทน อย่างนี้มีเจตนาทำลายผลประโยชน์เขา ก็ชัดเลยว่าเป็นการผิดศีล

ที่นี้ในกรณีหมอมพูดเท็จ ไม่บอกคนไข้ที่มีอาการหนักอย่างตรงๆ โดยที่หมอมมีเจตนาดี คือต้องการให้ประโยชน์แก่คนไข้ ซึ่งจิตใจยังไม่เข้มแข็งพอที่จะยอมรับสภาพป่วยไข้ของตน หมอมก็เลยยอมพูดเท็จ ในกรณีนี้เจตนาที่จะคิดทำลายประโยชน์ของคนไข้ไม่มี ความผิดก็เบาไปเยอะแยะ

แต่ก็เหลือความผิดอยู่ส่วนหนึ่ง คือบอกไม่ตรงตามสัจธรรม แล้วก็ยังมีข้อเสียส่วนหนึ่งด้วย เพราะว่ายังมีความดีงามสูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งที่จะเกิดขึ้นเมื่อเราสามารถพูดความจริงได้แม้กับตัวคน

ใช่ ซึ่งถ้าคนไข้อยอมรับความจริงแล้วเขาจะได้ประโยชน์จากความจริงยิ่งกว่าการที่เราไปพูดเท็จให้เขาหลงคิดว่าตัวจะหาย ถูกไหม? เพราะฉะนั้น เราต้องไม่ตัดส่วนนี้ไปด้วย ว่ามันก็มีส่วนที่เสียอยู่เหมือนกัน คือมันไม่สมบูรณ์

เพราะฉะนั้น อย่านองในแง่เห็นแก่คนอย่างเดียว จะต้องคำนึงถึงการรักษาธรรมด้วย เพราะในที่สุดแล้วคนก็ได้ประโยชน์ที่สูงสุดจากธรรมนี้แหละ ธรรมเป็นความจริงของธรรมชาติ เป็นมาตรฐานที่สม่ำเสมอตลอดกาล แม้แต่เราทำให้เสียสัตย์ธรรมไปเพียงหน่อย ก็ยังถือว่ามีความผิดมีข้อเสีย ไม่พ้นโดยสิ้นเชิง

ถาม หลังเหตุการณ์ มีการพูดกันมากด้วยทัศนคติที่แตกต่างกันในเรื่องของการให้อภัยแก่ผู้ทำผิด จึงอยากทราบเรียนถามว่า ในเรื่องการให้อภัยนั้น ควรมีหลักการ เงื่อนไข หรือขอบเขตแค่ไหนอย่างไร จึงจะเกิดประโยชน์แก่ตนและส่วนรวม?

ตอบ เราให้อภัยได้ แต่เราให้ความชอบธรรมไม่ได้ เราให้อภัย ก็คือไม่มีภัยจากเราแก่เขา แต่ความชอบธรรม หรือความผิดธรรม เป็นเรื่องของธรรม ไม่ขึ้นต่อเรา เราเปลี่ยนมันไม่ได้

ที่นี้ การให้อภัยนั้น มันก็มีการให้อภัยในจิตใจ กับการกระทำภายนอก ซึ่งเป็นเรื่องการแสดงออก การให้อภัยในจิตใจเป็นเรื่องที่เราควรจะต้องให้ การให้อภัยต้องออกมาจากในจิตใจ หมายความว่า เราจะไม่ถือเอามาเป็นเรื่องที่จะทำการใดๆ ด้วยความเคียดแค้นชิงชัง แต่การกระทำเพื่อรักษาธรรม เพื่อรักษาประโยชน์ของ

สังคมนั้น เรายังต้องทำ ตรงนี้ต้องแยกให้ออก

ในกรณีอย่างนี้ เราก็จะลงโทษคนโดยที่เราไม่ได้ทำด้วยความซิงซัง แต่ทำเพื่อรักษาธรรมของสังคม ซึ่งบางที่เราก็ต้องทำเพื่อรักษาประโยชน์สุขของสังคม แต่การที่เราทำโดยไม่มีการเคียดแค้นซิงซังนั้น จะทำให้การตัดสินต่างๆ เป็นธรรมมากขึ้น มันจะบริสุทธิ์และเป็นไปโดยปัญญา เพราะถ้าเราตัดสินด้วยความเคียดแค้นซิงซัง มันก็จะเบี่ยงเบนไปได้ อคติจะเกิดขึ้นใช้ใหม่

ดังนั้น ทางจิตใจเราจึงควรให้อภัยไว้ก่อน อุเบกขาก็จะเข้ามา ตอนนี้จะคืออุเบกขาด้วยปัญญา เพราะจิตเรียบสงบ ไม่มี ความเคียดแค้นซิงซัง และไม่เอนเอียง ก็ตัดสินเรื่องต่างๆ ไปด้วย ความรับผิดชอบ เพื่อรักษาธรรม

ส่วนการแสดงออกภายนอกนั้น เราอาจจะแบ่งเป็นขั้นตอน เพราะการที่จะให้อภัยหรือจะลงโทษใครแค่ไหน ก็ต้องมีลำดับ เช่น เรื่องนี้เราจะต้องหาหลักว่าอะไรเป็นจุดสำคัญที่จะเป็นตัวตัดสิน เช่น **หนึ่ง** เพื่อให้ธรรมของสังคมดำรงอยู่ เพื่อความเป็นแบบอย่างของสังคม

สอง เพื่อประโยชน์สุขในระยะยาว ในกรณีนี้เราควรปฏิบัติอย่างไรจึงจะได้ประโยชน์แก่สังคมมากที่สุด

นี่เป็นข้อพิจารณาในการตัดสิน แล้วก็ตามดูในส่วนของตัวบุคคล โดยควรคำนึงถึงคุณธรรมของเขาด้วย เช่น ดูว่าเขามีความสำนึกใหม่ ความสำนึกนั้นต้องเป็นไปด้วยความบริสุทธิ์ใจ หรือบางทีก็ต้องมีการให้ปัญญาแก่เขาด้วย เพราะบางที่เขาทำผิดโดยมี

ความบริสุทธิ์ใจ เข้าใจว่าที่เขาทำนั้นถูกต้องดีแล้ว ซึ่งเขาเข้าใจผิดพลาด เพราะเขาไม่มีปัญญาที่จะมองอะไรได้อย่างรอบด้าน อย่างนี้ก็ต้องถกเถียงกัน ก็มาใช้ปัญญาพูดคุยกัน ให้เขาเห็นว่าสิ่งที่เขาทำมันเป็นผลเสียอย่างไร เสียประโยชน์ของส่วนรวมอย่างไร

ถ้าเขาได้เข้าใจข้อมูลอะไรต่างๆ อย่างนี้แล้ว เขายังไม่สำนึก อย่างนี้ก็ค่อยว่ากันอีกที แต่เราต้องมีการทำเป็นขั้นต่อนก่อน ไม่ใช่ว่าอยู่ๆ จะไปทำให้เขาสำนึกทันทีทันใด แล้วการสำนึกนั้นก็มักเป็นไปตามความหมายของเรา

บางทีก็เป็นอย่างนั้นนะ คือเป็นการสำนึกในความหมายของเรา เพราะฉันเห็นว่าอย่างนี้ถูก เขาต้องสำนึกตามที่ฉันต้องการ ส่วนคนผิดเขาก็คิดเหมือนกันว่า ฉันก็ว่าของฉันอย่างนี้ถูก แล้วจะให้ฉันสำนึกอะไรยังไง เพราะฉะนั้นเราจึงต้องสร้างปัญญาขึ้นก่อน สำนึกที่ซอปรธรรมมันก็เกิดจากปัญญาที่มองเห็น และเข้าใจความเป็นไป

ถาม แล้วอย่างการให้อภัยภายในจิตใจนี้ หมายถึงว่าเราให้ไปโดยที่ไม่มีเงื่อนไขเกี่ยวกับสำนึกหรือไม่สำนึก?

ตอบ ใช่ เพราะว่ามันเป็นเรื่องของความเคียดแค้นชิงชัง เป็นเรื่องของกิเลส เราควรให้อภัยได้เลย ไม่ให้มีความเคียดแค้นชิงชัง ถ้าเราจะรักษาธรรม จะทำให้ถูกต้อง ก็ต้องไม่ทำด้วยความเคียดแค้น เพราะนั่นก็จะกลายเป็นอคติ แต่การปฏิบัติภายนอกนั้นต้องว่าไปตามธรรม ให้ธรรมะเป็นตัวตัดสิน

ถาม แล้วกรณีที่ผู้ปกครองหรือประชาชนที่คิดว่าการที่เขาลงมือปราบปรามอย่างรุนแรง เพราะต้องการรักษาผลประโยชน์ของสังคมส่วนใหญ่ อันนี้เราจะมีหลักการวินิจฉัยหรือมองแง่มุมไหนได้บ้าง?

ตอบ มันก็มีหลักอยู่ ชั้นแรก ต้องเอาคนที่เรื่องของ **เจตนา** ก่อน ส่วนความรู้และสติปัญญาก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง ตอนแรก ต้องดูว่าตอนที่จะทำนั้น เขามีเจตนาอย่างไร เขาทำด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงๆ ไหม ที่คิดว่าทำอย่างนี้ก็เพื่อรักษาประโยชน์ของส่วนรวม ถ้าเขาเข้าใจว่าเป็นอย่างนั้นจริงๆ ด้วยเจตนาบริสุทธิ์ เราก็ตัดสินได้ ชั้นหนึ่งว่าเขาเจตนาดี

แต่ยังไม่หมดนะ เพราะสติปัญญาก็เป็นตัววินิจฉัยด้วย เขาอาจจะตัดสินใจด้วยสติปัญญาที่บกพร่อง

ทีนี้ เวลาที่เราพิจารณาปัญหานี้ เราไม่ได้พิจารณาเฉพาะตัวเขา แต่เราพิจารณาเพื่อประโยชน์แก่สังคมต่อไป เพื่อให้คนรุ่นหน้าได้มีแบบอย่างด้วย จะได้เป็นแนวทางในการที่จะมาพัฒนาคนกันต่อไป

ในการที่เขาตัดสินใจนั้น คงไม่ใช่เป็นการทำด้วยจิตที่มีองค์ประกอบอย่างเดียว ไม่ใช่เจตนาอย่างเดียวล้วน คือในสถานการณ์ในเวลาอย่างนั้น มันมีความรู้สึกในเรื่องการต่อสู้กันแทรกซ้อนอยู่ด้วย โดยเฉพาะความรู้สึกในด้านทิวฐิและมานะ

แล้วในสถานการณ์อย่างนี้ ฝ่ายไหนยืนยันกับตัวเองได้ใหม่ ว่าตนตัดสินใจและทำการทั้งหลายด้วยความบริสุทธิ์ใจจริงๆ เพื่อธรรม และตามธรรมล้วนๆ ไม่ถูกทิวฐิหรือมานะเป็นต้น เข้ามามี

อิทธิพล บางทีมันก็เป็นแบบนี้กันทั้งสองฝ่าย คือไม่ใช่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะบริสุทธิ์จริงๆ เพราะฉะนั้น ท่านถึงไม่ตัดสินใจง่ายๆ เพราะฝ่ายที่จะให้อีกฝ่ายหนึ่งสำนึกนั้น ความจริงตนเองก็มองข้ามส่วนที่ตัวบกพร่องไป หรือพยายามไม่มอง

เพราะฉะนั้น ถ้าจะเอากันให้สุจริตชอบธรรมดีจริงๆ ก็ต้องเปิดใจอย่างเต็มที่ โดยมุ่งที่ความบริสุทธิ์ดีงามของสังคม

ที่ว่ามานี้ มองเน้นในแง่ของคน ที่นี้ ถ้ามองในแง่ของธรรม ในความหมายที่สมบูรณ์ตามธรรม และเพื่อให้คนเข้าถึงธรรมได้ โดยสมบูรณ์ จะต้องยอมรับก่อนตั้งแต่ต้นว่า **การใช้วิธีรุนแรง เป็นการกระทำที่บกพร่อง ทั้งในแง่ที่ยังมีการทำร้าย และเป็นการขาดความสามารถที่จะทำให้บรรลุจุดหมายที่ดีด้วยวิธีการที่ดีกว่านั้น**

ปัญหานี้จึงโยงไปถึงเรื่องการพัฒนาคนด้วย ว่าทำอย่างไรถึงจะให้คนมีพฤติกรรมแสดงออกในระดับสูง มีพฤติกรรมที่เป็นธรรมจริงๆ เอาตรงนี้เป็นตัวเกณฑ์ไว้ก่อน เจตนาของจิตใจภายในก็ค่อยว่ากันอีกที

เมื่อเอารูปธรรมหรือพฤติกรรมไปตัดสิน ในกรณีนี้ก็ต้องถือว่าเป็นความผิด คือมีความผิดในระดับศีลแล้ว เพราะมีการฆ่าฟันกันเกิดขึ้น

ทีนี้ขั้นต่อไปก็พิจารณาถึงลงไปในระดับจิตใจ ว่าการที่มีพฤติกรรมออกมาอย่างนี้ เขามีเจตนาอย่างไร มีความคิด ความเข้าใจ มีปัญญาอย่างไร ก็ว่ากันไปเป็นขั้นๆ เป็นลำดับ

คือ เราจะพิจารณาพฤติกรรม แล้วก็จิตใจ สภาพจิตใจ คุณธรรม

และแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง แล้วก็ปัญญาความรู้ ความเข้าใจ ถ้าเมื่อไร ๓ ส่วนนี้สมบูรณ์แล้ว เราก็สบายใจ ดังนั้น จึงให้พิจารณา ๓ ส่วนนี้เพราะสำคัญมาก คือ

หนึ่ง พิจารณาพฤติกรรมที่ปรากฏ อันนี้ตัดสินง่ายที่สุด พฤติกรรมของบุคคลนั้นมีข้อเสียหาย มีการเบี่ยงเบนจากมาตรฐานทางศีลธรรมเกิดขึ้นหรือไม่

สอง ในแง่สภาพจิต แรงจูงใจอะไรที่ทำให้เขากระทำ มันเป็นไปได้ด้วยคุณธรรมอะไรหรือเปล่า มีอะไรแอบแฝงไหม

สาม ปัญญาที่รู้เข้าใจ ที่ทำให้สามารถทำการเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม ด้วยวิธีการที่ตั้งงามถูกต้องชอบธรรมมากที่สุด

ถ้าพิจารณากันให้รอบด้านอย่างนี้ ก็จะเป็นทางที่จะทำให้พัฒนาคนต่อไปได้ แล้วทุกคนจะต้องสำนึกว่าเราต้องพัฒนาตัวเอง ไม่ใช่อยู่กันแค่ระดับเท่านี้

ทั้ง ๒ ฝ่ายจะต้องพัฒนาต่อไป ไม่ว่าจะฝ่ายผู้ปกครองหรือฝ่ายประชาชน หรือฝ่ายไหนกับฝ่ายไหนก็ตาม ต่างก็ต้องพัฒนาตนเอง

ถ้าเราพิจารณาในแง่นี้แล้ว มันก็เป็นเรื่องของมนุษย์ที่เรายอมรับความบกพร่อง และเราต้องปฏิบัติไปตามธรรม เพื่อรักษาธรรมและประโยชน์สุขของสังคมไว้ แล้วก็ในแง่พันธะต่อบุคคล ทุกคนจะต้องพัฒนาตนเองต่อไป

ถ้าไม่คิดอย่างนี้ มันก็จะตั้งตันเอาชนะกัน แล้วก็ไม่มองดูตัวเองว่าจะต้องพัฒนาตัวเอง เรื่องก็หยุดอยู่แค่นั้น แล้วก็ไป

เรียกร่องจากฝ่ายตรงข้าม

ตอนนี้ปัญหาอยู่ที่การเรียกร่องกัน ต่างฝ่ายก็เรียกร่องจากอีกฝ่ายหนึ่ง ทัศนียูนิมานะก็เกิดขึ้นมา แล้วก็มาหาทางปกป้องตัวเอง ปัญหานี้ก็จะกลายเป็นวงจรหมุนซ้ำรอยกันต่อไป เพราะฉะนั้น ถ้าแก้ปัญหาถูกจุด ทุกคนจะต้องเห็นแก่ที่ตัวเองจะต้องพัฒนาตนเองด้วยกันทุกคนทุกฝ่าย

ถาม ทีนี้ ลักษณะของสภาวะจิตที่มันไม่มีใครรู้ได้ นอกจากตัวคนนั้นเอง แสดงว่าลักษณะของการวิเคราะห์จะต้องเป็นการวิเคราะห์เฉพาะตัว คือคนนั้นจะต้องเป็นคนปรับปรุงตัวเอง แล้วเราจะวัดหรือรู้ได้อย่างไร?

ตอบ เพราะฉะนั้นจึงบอกว่า ที่มองเห็นได้ง่ายคือพฤติกรรม เราจึงวัดด้วยพฤติกรรมก่อน เกณฑ์การตัดสินเบื้องต้นจึงใช้ระดับศีล คือเป็นเรื่องของพฤติกรรม เนื่องจากเรามองไม่เห็นจิตใจจริงๆ ของเขา เราจึงต้องเอาพฤติกรรมเข้าวัด อย่างเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ในแง่พฤติกรรมหรือในระดับศีล ก็ผิดแล้ว ไม่ควรจะให้เกิดเหตุอย่างนี้เป็นเรื่องที่ดีว่าเขาต้องรับผิดชอบส่วนหนึ่ง

แต่ทีนี้ ในแง่ของการพัฒนามนุษย์ ด้านนามธรรมเป็นตัวแท้ตัวจริงของคน ถึงจะดูยาก ก็ต้องพยายาม แม้แต่ในทางกฎหมายหรือในกระบวนการยุติธรรม ก็ยังต้องหาทางพิสูจน์เจตนา เราจำเป็นต้องมองให้ถึงจิตใจและปัญญา และตัวเขาเองก็ต้องพิจารณาว่า ที่ทำไปนั้นด้วยแรงจูงใจอะไรแน่

สำหรับผู้อื่นนั้นอาจมองดูได้ยาก แต่ก็ไม่ใช่จะตัดโอกาสโดยสิ้นเชิง เพราะการพิสูจน์แรงจูงใจนั้นเป็นไปได้เหมือนกัน แต่มันอาจจะยากหน่อย จะต้องไปพิจารณาสภาพแวดล้อม ไปดูบุคคลที่เกี่ยวข้อง ไปดูลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรม แล้วอันนี้แหละจะโยงไปหาสภาพจิตและแรงจูงใจ จนสรุปวินิจฉัยได้ไม่มากก็น้อย ไม่ใช่ไม่ได้เลย ตัวส่อแสดงมันมีอยู่ เป็นหลักฐานให้เห็นว่าอย่างน้อยเขาน่าจะมีแรงจูงใจอย่างนี้

ส่วนด้านปัญญา ก็พอจะมองเห็นได้จากวิธีปฏิบัติ และพฤติกรรมนั้นแหละ แต่หมายถึงวิธีการที่จะให้บรรลุจุดหมายที่ดีงามด้วยการกระทำที่ชอบธรรมนะ ไม่ใช่หมายถึงแค่วิธีที่จะเอาชนะกัน

ถ้ามองอย่างนี้ ย้ำอีกทีว่า **มองปัญญา** ที่ความสามารถในการบรรลุจุดหมายที่ดีงามด้วยการกระทำที่ชอบธรรม มิใช่ที่ความเก่งกาจในการกำจัดเอาชนะฝ่ายตรงกันข้าม เราจะเห็นภาพของมนุษย์ในวิถีของการพัฒนาอยู่เรื่อย ไม่ติดตันอยู่กับปัญหาระหว่างตัวบุคคล

ถาม จิตใจที่จะให้อภัย อาศัยอะไรเป็นปัจจัยให้เกิด และจะรักษาจิตใจที่ให้อภัยนั้นให้ดำรงอยู่โดยมั่นคงได้อย่างไร เพราะหลายครั้งที่ดูเหมือนจะให้อภัยได้ แต่พอได้เห็น ได้ฟังอะไรซ้ำหรือพบสิ่งใหม่ก็มักจะให้อภัยไม่ได้อีก

ตอบ การให้อภัยนั้น ความเมตตาก็เป็นหลักใหญ่ เป็นปัจจัย

สำคัญ เพราะเป็นคุณภาพของจิตใจ ซึ่งตรงข้ามกับความชิงชังดั่ง
แค้นโดยตรง แต่มันจะหนักแน่นก็ด้วยปัญญา คือตัวคุณธรรมนี้
ต้องอาศัยปัญญาเป็นตัวนำให้เกิดช่องทางที่ชัดเจน ไม่งั้นมันก็เป็น
เพียงความรู้สึก ซึ่งบางทีก็ต้องอาศัยการยึดถือด้วยซ้ำ

คุณธรรมที่แท้จะเกิดก็ต่อเมื่อปัญญามีความแจ่มชัด อย่าง
ความกรุณาในหมู่มนุษย์นั้น ไม่ว่าจะความเห็นใจ หรือความอยากจะ
ช่วยเหลือผู้อื่น หรืออะไรต่างๆ จำพวกนี้ โดยทั่วไปต้องมีการปลูก
ฝัง เพื่อจะให้เขามีคุณธรรมอันนี้ๆ ขึ้นมา

แต่เมื่อใดที่เขามีปัญญาชัดเจน มีความเข้าใจในชีวิตของ
มนุษย์ เห็นความทุกข์ ความสุข หยั่งถึงเหตุปัจจัยต่างๆ ในตัวคน
นั้นๆ ชัดขึ้นแล้ว ความกรุณาที่แท้จึงจะเกิดจากปัญญานี้่อีกที่
เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงมีความกรุณาที่บริสุทธิ์เพราะเกิด
จากปัญญา คือเข้าใจชีวิตมนุษย์ จากประสบการณ์ในชีวิตของ
พระองค์เอง เมื่อทรงมองเห็นสัตว์ทั้งหลายขาดอิสรภาพ จึงอยาก
ช่วยเหลือปลดปล่อยให้พ้นจากความทุกข์ ความกรุณาจึงจะมีฐาน
ที่มั่นคง เป็นคุณธรรมที่แท้จริง

ส่วนคุณธรรมที่เราใช้กันโดยทั่วไป เป็นคุณธรรมประเภทที่
เราพยายามปลูกฝัง บางทีก็อาศัยวัฒนธรรมประเพณี แล้วก็ระบบ
วิถีชีวิตของสังคมมาช่วย ทำให้เข้าไปประทับอยู่ในใจเป็นความ
เคยชินของจิตใจไป แต่มันยังไม่ใช่อะไรของจริง จนกว่าจะเกิด
จากปัญญา

การมีคุณธรรมที่จะให้อภัยแก่ใครนั้น ก็อาศัยเมตตาเป็น

ตัวประกอบสำคัญ แต่ที่นี้ ถ้าความเข้าใจยังไม่ชัดเจน มันก็ทำให้มี
อะไรที่ยังกินใจ หรือมีอะไรที่ยังรู้สึกไม่โล่ง ไม่โปร่ง ยังติดขัดอยู่ จน
กว่าเราจะเข้าใจความจริง เข้าใจชีวิต เข้าใจเพื่อนมนุษย์ และธรรม
ชาติของมนุษย์นั้นละ เราจึงจะถึงขั้นให้อภัยได้จริง ซึ่งที่จริงคือ
อภัยเองโดยไม่ต้องให้อภัย

ที่ว่ามานี้ก็คือบอกว่า ปัญญาเป็นตัวตัดสินขั้นสุดท้าย ที่จะ
ให้คุณธรรมทั้งหลายมีความเป็นของจริง ของแท้

ที่จริงเราคิดอย่างง่ายๆ ก็ได้ว่า ที่เขาทำนั้นนะ มันเป็นข้อ
เสียของเขาเอง เป็นผลร้ายต่อชีวิตของเขาด้วย ถ้าหากว่าเขาได้
พัฒนาไปมากกว่านั้น เขาได้แก้ไขปรับปรุงตัวแล้ว เขาก็จะมีพฤติ
กรรมที่ต่างออกไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ตัวเขาเองและเป็น
ประโยชน์แก่สังคมด้วย

เมื่อเรามองเห็นได้อย่างนั้น เราก็จะมีความกรุณาเกิดขึ้น
แทน ไม่มัวไปโกรธอยู่ คือรู้ว่าที่เขาเป็นอย่างนี้ก็เพราะว่า เขามี
ความบกพร่องที่เป็นความเคยชินอย่างนั้น แล้วความเคยชินก็มี
รากฐานอยู่ที่มานะหรืออะไรอื่นๆ ที่มาหนุนกันไว้ให้เขาพอใจที่จะ
แสดงอย่างนั้นอยู่เรื่อย

ที่นี้ทำอย่างไรถึงจะให้เขาเห็นว่า ที่ทำอย่างนี้เป็นผลเสียแก่ตัว
เขาเอง ถ้าเขาแก้ไขเสียหน่อย เขาก็จะได้ประโยชน์มาก ผลดีก็จะเกิด
กับตัวเขาเองด้วย แม้แต่ในเรื่องความนิยม หรือแก้ความเข้าใจผิดได้
พูดอย่างนี้อาจจะกว้างไปหน่อย แล้วก็เป็นการนามธรรมมาก

ถาม อีกประเด็นหนึ่งที่มีข้อถกเถียงในช่วงนั้นก็คือ เรื่องเกี่ยวกับการสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ อย่างเช่นช่วงที่มีผู้ประท้วงด้วยการอดอาหาร ก็มีข้อถกเถียงขึ้นมาว่า การอดอาหารให้ตายเป็นการทำร้ายตัวเองในทางพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นจึงไม่ควรจะอดอาหาร แต่อีกฝ่ายหนึ่งก็บอกว่า การอดอาหารอย่างมีเป้าหมายนั้น เป็นการอดอาหารเพื่อสละชีวิตรักษาธรรมะ ประเด็นนี้ก็ เป็นข้อที่ถกเถียงกันอยู่โดยที่ยังไม่มีความชัดเจนในแง่หลักธรรม จึงอยากจะกราบเรียนถามท่านในเรื่องนี้?

ตอบ ประเด็นนี้มีหลายแง่มุมหลายมุม คือ หลักการมีอยู่ว่า การสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะนั้นนะดี แต่ที่นี้ในบางกรณี เช่น การอดอาหาร บางทีก็ใช้เป็นเครื่องต่อรองกัน กลายเป็นอุบาย ตลอดจนเป็นวิธีการต่อสู้ คือเรื่องมันอยู่ที่เจตนาด้วยว่ามุ่งอะไรแน่ หมายความว่า แม้แต่ตัวเจตนาเองก็ต้องมีการวิเคราะห์ว่าเป็นการสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมโดยตรง หรือว่าเป็นเครื่องมือต่อรองเท่านั้น เรื่องนี้ก็เลยยากขึ้น ไม่ง่ายที่จะพูดแง่เดียว

เรื่องอย่างนี้ บางครั้งเราก็ยกความดีให้เป็นแง่ๆ ไป แต่ไม่ถือว่าบริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง เพราะถ้าในกรณีที่ใช้เป็นเครื่องต่อรองกัน ไม่ใช่มีเจตนาที่จะสละชีวิตแท้ๆ เพื่อเห็นแก่ธรรม มันก็กลายเป็นอุบายไป แล้วที่นี้เราจะไปรู้ได้อย่างไร เราก็เลยต้องดูพฤติกรรมและดูอะไรต่ออะไรหลายอย่าง

เมื่อพูดกว้างๆ เราจึงได้แต่หลักการ ว่าหลักการนั้นไม่ผิดพลาดหรอก ถ้าสละชีวิตเพื่อรักษาธรรม แต่ที่นี้ก็ต้องดูว่าเขาทำ

เพื่อการนั้นจริงไหม เพราะพฤติกรรมอย่างเดียวกัน อาจจะมีเจตนาคนละอย่างก็ได้ หมายถึงว่าต้องวินิจฉัยที่ตัวเจตนาเป็นหลัก

ถาม แล้วถ้าสมมติว่าเรามีเจตนาเพื่อตอรอง แต่ตอรองเพื่อให้เกิดเรื่องที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เราจะพิจารณากรณีนี้อย่างไร?

ตอบ ในกรณีนั้น ก็ดูที่เจตนาอีกแหละ การมีเจตนาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ก็เป็นเจตนาที่ดี แต่ถ้าต่างฝ่ายต่างก็บอกกันว่า ฉันก็เจตนาดีด้วยกันทั้งนั้น เรื่องก็เลยอยู่ที่ว่าใครจะฉลาดกว่ากัน ใครจะใช้เครื่องมือหรืออุบายที่ฉลาดกว่ากัน เพื่อให้สำเร็จวัตถุประสงค์ของตัว และอุบายนั้นเป็นธรรมหรือไม่

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ แ่งที่หนึ่งที่พิจารณาก็คือ เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ นี่แ่งหนึ่ง และสองก็คือว่า ใครมีอุบายที่ฉลาดกว่ากันในการทำให้สำเร็จวัตถุประสงค์ของตนเอง หรือบางทีมันก็ไม่ใช่เป็นความฉลาด แต่เพราะสถานการณ์อันอำนวยการอยู่ ใครอยู่ในสถานการณ์ที่อำนวย แล้วก็ใช้สถานการณ์นั้นให้เป็นประโยชน์ได้มากที่สุด การใช้อุบายหรือสถานการณ์นั้นเป็นธรรมแก่อีกฝ่ายหนึ่งไหม เปิดโอกาสแก่การใช้สติปัญญาของประชาชนที่จะเข้าถึงความจริง และความเป็นธรรมหรือไม่ หรือเป็นอุบายที่มาบังปัญญาเสีย

เพราะฉะนั้น สำหรับเรื่องราวอย่างนี้เราจึงไม่สามารถตอบได้ทันที เราคงได้แต่พูดหลักการไว้ให้ แล้วก็ให้เขาไปคิดเองด้วย เราต้องให้โอกาสแก่คนทั้งหลาย ที่จะศึกษาพิจารณาด้วยปัญญาของเขาเอง เราจะไม่เป็นผู้ตัดสินโดยตรง แต่เราสามารถให้หลักการ

อาตมาคิดว่าเราอยู่ในฐานะนี้มากกว่า เพราะหลายอย่างเราไม่สามารถวินิจฉัยได้โดยชัดเจนเด็ดขาด เราจึงทิ้งหลักการไว้ให้คิด

**แต่ทั้งนี้ เรามิเป้าหมายระยะยาว มุ่งที่จะให้คนได้พัฒนา
กันต่อไป ไม่ใช่ติดอยู่ที่แค่เหตุการณ์แล้วก็ถือว่าเป็นจุดยุติ**

การให้โอกาสให้คนได้ใช้ปัญญา ให้เขารู้จักคิดวินิจฉัยเองได้ และพัฒนาปัญญาอยู่เสมอ อันนี้ไม่ใช่หรือที่เป็นหลักการสำคัญอย่างหนึ่งของประชาธิปไตย

ถาม แล้วอย่างกรณีผู้ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ด้วยการต่อสู้ คือรู้สึก
ว่ากำลังต่อสู้กับสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ท่านคิดว่าควรจะมีวินิจฉัยอย่างไร?

ตอบ ถ้าหากรวมๆ แล้ว เรื่องนั้นให้เกิดผลดีทำให้เกิดประโยชน์แก่
ส่วนรวม เราก็มักจะใช้วิธียกประโยชน์ให้เขา เพราะในรายละเอียด
จริงๆ แล้ว เราไม่รู้ชัดหรือกว่าคนที่เข้าไปร่วมแล้วเสียชีวิตนั้นด้วย
เหตุใดบ้าง มีความคิดจิตใจอย่างไรบ้าง บางคนก็เจตนาดีจริงๆ
บางคนก็อาจจะไม่ได้มีเจตนาอย่างนั้น ในแง่ปัญญาก็มีความรู้เข้าใจ
บ้าง ไม่รู้ไม่เข้าใจบ้าง อันนี้เรายกประโยชน์ให้ เพราะเราเอาผล
รวมของเหตุการณ์ทั้งหมดว่ามันดี

แต่ถ้าจะวิเคราะห์กันให้ละเอียดชัดเจน เพื่อประโยชน์แก่
สติปัญญาจริงๆ แล้ว เราจะต้องมีการแยกแยะพิจารณาเป็นแง่ๆ
ไป จะไม่พูดอะไรแบบตัดสินกันง่ายๆ แต่เราก็สามารถสรุปอย่างนี้
ว่า เอานะ เพื่อความมุ่งหมายในแง่นี้ เราตกลงว่ายกประโยชน์ให้

ถาม การสละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะ ที่กระทำไปด้วยความโกรธ คือยอมสั้ตายอย่างนี้ในแง่พุทธศาสนามองอย่างไร?

ตอบ ถ้าจะวินิจฉัยกันจริงๆ แล้ว พุทธศาสนาวិเคราะห์ทุกชั้นเลย ทุกชั้นหมายความว่า เขาจะ เจตยานั้นดี คือเห็นว่าสิ่งนี้ถูกต้อง ฉะนั้น จะทำเพื่อสิ่งนี้ แต่ในขณะที่ทำนั้นก็ยังมีข้อบกพร่องเกิดขึ้น เช่น มี โทสะ ซึ่งจะทำให้การพิจารณาใช้ปัญญามีจุดอ่อนลงไป เวลาเรา วิเคราะห์ เราก็จะบอกว่า การกระทำนี้ดี แต่มีจุดอ่อนตรงนี้ๆ อย่างนี้เป็นต้น เราจะพูดแบบนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนามนุษย์ทั้งหมด

หลักการก็คือ เราจะวิเคราะห์กันเป็นเรื่องๆ ไป เหมือน อย่างเรื่องที่ว่า เด็กคนหนึ่งไปขโมยเงินมาให้แม่ที่ป่วย เพื่อมา รักษาแม่ เราจะต้องวิเคราะห์ ไม่ใช่พูดไปรวมๆ เหมามาทีเดียว หรือ พูดแบบตีคลุมว่าดีหรือไม่ดี คือต้องแยกแยะว่า การที่เขามีความ กตัญญู รักแม่แล้วเสียสละนั้นนะดี แต่การที่ไปลักขโมยนั้นไม่ดี ทำให้การแสดงความกตัญญูของเขาตรงนี้มีจุดอ่อนลงไป มีจุดเสียไม่ สมบูรณ์ แต่เราไม่ได้ไปปฏิเสธความดีของเขาเลย

อย่างนี้คือที่ท่านเรียกว่าเป็น 'วิฆชาวาที' หมายความว่า ต้อง แยกแยะออกไปให้ชัดเป็นเรื่องๆ แล้วมันจะเป็นประโยชน์ในการ พัฒนา แม้แต่กับตัวเด็กผู้นั้นเองด้วย ว่าเรายอมรับความกตัญญู ของเธอนี้ว่าดีมากที่สุดทีเดียว เราต้องยกย่องสรรเสริญ แต่ว่าเธอต้อง พัฒนาตัวเองให้ฉลาดยิ่งขึ้น มีสติปัญญามากขึ้น แล้วก็พยายาม ทำโดยที่ว่าจะไม่ให้เกิดผลเสียด้านอื่นด้วย เพราะด้านที่เสียนั้น อย่าง น้อยมันก็เป็นข้ออ้างสำหรับคนอื่นที่อาจจะไม่มีเจตนาดีเหมือน

อย่างเด็กคนนี้ก็ได้อะไร แต่เอาไปเป็นพฤติกรรมสำหรับอ้างว่าทำไป เพราะเสียสละ

ดังนั้น เราจึงต้องแยกแยะทั้งเพื่อประโยชน์แก่สังคม และเพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคลผู้หนึ่งเองด้วย ในการที่เขาจะได้พัฒนายิ่งขึ้นไปอีก

ในเวลาที่เราบอกว่าคนๆ นั้นเขาทำเพื่อความถูกต้อง เรายอมรับเจตนาตอนนั้นว่าดี มุ่งหมายเพื่อสิ่งที่ดี จนยอมแม้กระทั่งเสียสละชีวิต เรียกว่าเป็นความดีอย่างมาก แต่เรายังไม่ได้พิจารณาจุดอื่นเลย

ยังไม่ต้องพูดถึงความโกรธที่แทรกเข้ามาหรอก แม้แต่จุดที่เขาว่าถูกต้อง เขาก็ยังอยู่ในขั้นที่ต้องไปพิจารณาอีกที เพราะว่าบุคคลนั้น บางทีเข้าใจสิ่งที่ถูกต้องนั้นโดยไม่มีปัญญาแจ่มชัด บางทีก็โดยยึดถือตามเขาไป ซึ่งเป็นอันตราย ถ้าทำอย่างนี้บ่อยๆ เขาจะถูกชักจูงได้ง่าย

ในกรณีเฉพาะนั้นอาจจะไม่เสียหาย ไม่เป็นไร เพราะพอดีว่าเป็นกรณีที่จริงและถูกต้อง แต่ในกรณีอื่นๆ ถ้าเขาไม่ได้ใช้ปัญญาอย่างนี้ เขาอาจจะถูกชักจูงให้เข้าไปทำสิ่งที่เข้าใจว่าถูกต้อง ทั้งๆ ที่อาจไม่ถูกต้อง เราจะต้องพิจารณาว่าเขาทำด้วยสติปัญญาของตนเองหรือเปล่า มีความเข้าใจชัดเจนไหม ก็เป็นเรื่องของการพัฒนาคนอย่างที่ว่ามาแล้ว อย่าทำการวินิจฉัยชนิดที่เป็นการตัดหรือปิดกั้นหนทางของการพัฒนามนุษย์ไปเสีย

ถาม ยังติดใจตรงประเด็นว่าในส่วนของจิตของผู้ที่สละชีวิตเพื่อรักษาธรรมะนั้น ตามหลักธรรมแล้ว ผู้สละชีวิตนั้นจะต้องมีจิตซึ่งมุ่งที่ตัวธรรมะจริงๆ คือไม่ใช่มุ่งที่ว่าต้องการเพื่อให้เกิดผลตามทิฏฐิ หรือว่าตามมานะของตนเอง ใช่หรือไม่?

ตอบ โดยหลักการก็แน่นอนว่าต้องอย่างนั้น คือ เพื่อธรรม ไม่ใช่เพื่อเห็นแก่ตัวในรูปใดรูปแบบหนึ่ง แม้แต่เห็นแก่ชื่อเสียงของตัวเอง มันก็มีจุดต่างพร้อยแล้ว แต่ก็หมายความว่า มันอาจจะมีส่วนเสียน้อยลงไปตามความเบาของอิทธิพลกิเลส คือกิเลสตัวใหญ่ ซึ่งบงการพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ ตัณหา มานะ ทิฏฐิ

ตัณหา ก็คือต้องการผลประโยชน์เพื่อตัวเอง หาสิ่งบำรุงบำเรอความสุขส่วนตัว แล้วก็ **มานะ** คือต้องการความยิ่งใหญ่ของตัวเอง อยากได้อำนาจความโดดเด่นในอะไรก็ตาม แม้แต่ความมีชื่อเสียงโด่งดัง แล้วก็ **ทิฏฐิ** คือความยึดถือเอาความเห็นของตัวเองไม่ฟังใคร

ทั้งสามตัวนี้จะเข้ามาบดบังและชักจูง ทำให้มนุษย์หันเหพฤติกรรมของตนออกไปจากธรรม ที่นี้ ถ้าเราจะสละชีวิตเพื่อเห็นแก่ธรรม มันก็ต้องไม่ใช่ด้วยสามตัวนี้

ถาม แต่บางทีคนก็เข้าใจไปว่า ทิฏฐิที่ตัวเองยึดถือนั้นเป็นสัมมาทิฏฐิ ก็เลยสละชีวิตตัวเอง

ตอบ นี่แหละ เพราะฉะนั้นเราจึงต้องระวังจุดนี้ด้วย คือว่า จะต้องมีการเตือนตัวเองให้ระวังว่า มันเป็นทิฏฐิของเรา หรือว่าเป็นความจริงของธรรมกันแน่

ถาม แล้วเราจะมีวิธีตรวจสอบตัวทฤษฎีนี้ได้อย่างไรบ้าง?

ตอบ เราต้องมองว่า ทฤษฎีเป็นขั้นตอนหนึ่งในการเข้าถึงความจริงของมนุษย์ เราพยายามเข้าถึงตัวสัจจะ คือความจริงที่เป็นกลางๆ ที่เป็นธรรมชาติ เป็นสากล

ทีนี้ ในขณะที่เราเริ่มหาความจริง หรืออยู่ระหว่างทางของการหาความจริงนั้น เราไปได้ความรู้ความเข้าใจบางอย่างและเกิดมีข้อสรุปอย่างใดอย่างหนึ่งเข้า ก็มักจะเกิดความยึดถือว่าเป็นของตัวเองขึ้นมา ทีนี้ พอใครไปกระทบสิ่งนี้เข้า มันไม่ใช่กระทบสิ่งที่ยึดถือ แต่มันมากระทบตัวตน ถึงตอนนั้นก็ทำให้เกิดปัญหา

เราจะแยกได้ใหม่ว่า ระหว่างสิ่งที่เรามองเห็นว่าเป็นความจริงกับตัวเรานั้น การกระทบมันกระทบที่ตัวเราหรือมันกระทบที่ตัวความจริง ถ้ากระทบที่ตัวความจริง เราจะยินดีต้อนรับ เพราะเราต้องการเข้าถึงความจริงแท้ใช่ไหม

ธรรมาธิปไตย หรือการยึดถือธรรมเป็นใหญ่ นั่นแหละ ทีมาแก่เรื่องทฤษฎีนี้ได้ คือถ้าใจเราอยู่ที่ความจริงแล้ว ความรู้ในความจริงเท่าที่เรามองเห็นนี้แหละ จะเป็นตัวช่วยให้เข้าถึงความจริงที่สมบูรณ์

แต่ถ้าเมื่อไรเราไปยึดความรู้เข้าใจเท่าที่มีที่ถึงนั้น เป็นตัวฉันของฉัน เป็นความเห็นของฉัน พอเขาพูดอะไรเกี่ยวกับสิ่งที่เรามองเห็น มันก็มากระทบที่ตัวเราด้วย สิ่งที่เรามองเห็นนั้นแทนที่จะเป็นตัวช่วยให้เข้าถึงความจริง ก็กลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการที่จะเข้าถึงความจริงไปเลย ทำให้เราไม่พัฒนาสู่ก้าวต่อไป เพราะพอกระทบตัวฉัน ฉันก็ทนไม่ได้ ฉันก็เลยกลายเป็นปกป้องสิ่งนั้นไว้ ถึงตอนนี้

ความเห็นที่ฉันยึดถือไว้นั้น มันสำคัญยิ่งกว่าความจริงแล้วใช่ไหม
นี่คืออุปสรรคใหญ่ของมนุษย์ แล้วทำอย่างไรจะแก้ได้ ท่าน
จึงบอกว่า ต้องพยายามฝึกคนให้เป็นธรรมาธิปไตย คือยึดถือธรรม
เป็นใหญ่ ก็เพื่อแก้ปัญหานี้

ถาม การเกิดสถานการณ์ซึ่งทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องใช้ความรุนแรง
เข้าแก้ปัญหา หรือเข้าตอบโต้ด้วยความโกรธหรือเพื่อป้องกันตนเอง
พุทธศาสนามองการใช้ความรุนแรงโดยความจำเป็นนี้อย่างไร?

ตอบ ในบางกรณีเราอาจจะเห็นใจ แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็ตาม เรา
จะวินิจฉัยได้ว่าวิธีการนั้นยังไม่ได้จริง หมายความว่า ถ้าหากว่าคน
มีความสามารถจริง เขาก็จะใช้ปัญญาและคุณธรรม ทำให้ไม่ต้อง
มีความรุนแรง

ไม่ใช่คุณธรรมเพียงอย่างเดียว ที่จะยับยั้งความรุนแรงได้
ต้องมีปัญญาด้วย ยิ่งถ้ามีปัญญามาก เขาก็สามารถใช้วิธีคุณ
ธรรมได้มาก คือ คนนั้นฉลาดจนกระทั่งว่าไม่ต้องใช้วิธีรุนแรงมา
ช่วยเลย เพราะการที่ต้องรุนแรงกันนั้น เนื่องจากคนหาช่องทางอื่น
ไม่ได้ คนยังไม่ฉลาดพอ

ถ้าเรายอมรับความจริงตรงนี้ได้ โดยไม่คิดว่าอะไรต่ออะไร
ตัวทำแล้วต้องถูกหมด มันก็จะเป็นทางของการพัฒนามนุษย์ได้ต่อ
ไป เพราะการที่เรายอมรับตัวเองว่า ที่เรารุนแรงนั้น เพราะเราเอง
ยังไม่เก่งจริง ถ้าเราเก่งจริง มีปัญญาจริง เราจะได้สำเร็จโดยไม่ต้อง
ใช้วิธีรุนแรง

เพราะฉะนั้น คุณธรรมจึงต้องมากับปัญญา ถ้าไม่มีปัญญา เต็มที่บริบูรณ์ คุณธรรมก็ไปไม่รอดเหมือนกัน คุณธรรมก็ทำได้แค่ ยอมเสียสละตัวเองตายไปเลย เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ในตอนที่ บำเพ็ญบารมี ยังไม่บรรลุโพธิญาณ

คือ พระโพธิสัตว์นั้นเราก็ต้องยอมรับลักษณะอย่างหนึ่งว่า ท่านบำเพ็ญความดีอย่างยิ่ง แต่ท่านยังไม่ใช้คนที่สมบูรณ์นะ ท่าน ยังอยู่ในระหว่างขั้นตอนของการพัฒนาตนเอง ดังนั้นจึงไม่ใช่ หมายความว่า การกระทำของพระโพธิสัตว์จะถูกต้องหมด แต่เจตนา ของพระโพธิสัตว์นั้นดี คือมีความเสียสละ ส่วนนี้เป็นคุณธรรมเต็ม ที่ แต่ว่าสิ่งนี้บางทีท่านทำไม่ถูก อันนี้เป็นจุดหนึ่งที่คนมักจะมอง ข้ามไป

อย่างพระโพธิสัตว์หลายชาติก็ไปบวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญมาน ได้ผล จบแล้วก็ตาย พอมาถึงพระพุทธเจ้า ท่านบอกว่าที่ไป บำเพ็ญมานจบแค่นั้นมันยังไม่ถูกต้องหรอก พระโพธิสัตว์ท่าน พัฒนาตัวของท่านเต็มที่ ตอนนั้นท่านไปได้ถึงขั้นนั้น ท่านก็ต้อง ยอมตายเพื่อรักษาคุณธรรมไว้โดยไม่ทำวิรุณแรง คือยอมสละชีวิต ให้เขาไปเลย อันนี้ก็เป็นเรื่องของการเลือกในขั้นที่ยังไม่สมบูรณ์ ก็ **เอาที่คุณธรรมก่อน**

ทีนี้ ถ้าถึงขั้นที่สมบูรณ์นั้น มันจะต้องมีปัญญามาเป็นตัวช่วย หาทางออกเพื่อให้คุณธรรมอยู่ได้ และให้ทำสำเร็จด้วยคุณธรรม ไม่อย่างนั้นคุณธรรมก็กลายเป็นเบี้ยล่างไป ก็ถูกฝ่ายที่ไม่มีคุณ ธรรมจัดการหมด

คุณธรรมทำให้เราเสียสละเพื่อจุดมุ่งหมายที่เห็นว่าดี แต่ต้องมีปัญญา ถึงจะรู้ได้ชัดเจนว่าจุดหมายนั้นดีจริง และสามารถบรรลุจุดหมายที่ดีนั้นด้วยวิธีการที่ดีด้วย

ถ้าเราใช้ปัญญาพิจารณายอมรับข้อบกพร่องที่ยังมีอยู่ เราก็จะมีการพัฒนามนุษย์กันต่อไป ไม่ต้องหม่นเวียนอยู่ในวงจรร้ายที่ซ้ำรอย

ถาม ในช่วงที่เหตุการณ์ต่างๆ วุ่นวายหรือแม้แต่ในปัจจุบัน ที่มักจะมีข่าวสารมากมายชวนให้ไขว้เขว เราควรจะมีวิธีคิดหรือทำที่อะไร อย่างไร ต่อการรับฟังสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามา

ตอบ เรื่องนี้อยู่ที่ฝ่ายผู้ทำข่าว กับผู้ฟัง ทั้งสองฝ่าย คือพูดรวมๆ แล้ว ทั้งสองฝ่ายนี้ต้องมุ่งที่ตัวธรรม ที่ตัวความจริง ความถูกต้อง

อย่างผู้ทำข่าวนั้น ถ้าเสนอข่าวอะไรต่างๆ โดยมีความรู้สึกไปยึดฝ่ายหนึ่งว่าเราจะเอาอย่างนี้ละนะ เขาจะมีความรู้สึกเลยว่า เขาจะหาทางทำอะไรให้คนเข้าใจตามที่เขาอยากให้เข้าใจ ถึงตอนนี้เขาจะไม่คำนึงถึงตัวความจริงแล้ว จะมุ่งแต่ในแง่ของฝ่ายว่าเราจะให้ฝ่ายของเราชนะ ให้คนเห็นด้วยกับฝ่ายของเราอย่างนี้เท่านั้น เพราะฉะนั้นพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นข่าวเป็นอะไรก็หันเหหรือเอียงหมดเลย

มนุษย์ในสังคมที่ยังพัฒนาไปไม่ถึงที่สุด ก็เพราะจุดนี้ คือถึงจุดหนึ่งแล้วก็จะมาติดเรื่องการที่ยึดถือฝักฝ่ายอยู่ แล้วตัวเองก็จะพยายามให้สิ่งที่ตนยึดถือหรือฝ่ายที่ตนยึดถือเป็นฝ่ายที่ถูกต้อง

เพราะฉะนั้น การที่จะแสวงหาความจริง หรือการทำให้คนเข้าถึงความจริงแท้ๆ นั้น จึงไม่ค่อยมี

ที่นี้ ในแง่ของเราผู้ฟังหรือผู้สวด เราก็ต้องรู้ทันความจริงนี้ว่า คนส่วนใหญ่เป็นอย่างที่ว่านี้แหละ เพราะฉะนั้นเราต้องรู้และเข้าใจความจริงของชีวิตจิตใจของเขา โดยเราจะไม่ติดเียนเขาละ เราเพียงแต่รู้ให้เท่าทัน และตัวเราเองก็มีหน้าที่ที่จะต้องค้นหาความจริงความถูกต้องที่แท้ไปด้วย อันนี้ก็จะเป็นสติที่จะทำให้เราสามารถใช้ปัญญา เรียกว่ามีโยนิโสมนสิการ คือรู้จักทำในใจโดยแยบคาย ไม่ใช่หลงตามไปอย่างง่ายๆ กับถ้อยคำที่ฝ่ายใดชักจูง

บางที่ทั้งสองฝ่ายก็มีทั้งส่วนถูกแล้วก็ส่วนผิดด้วยกันทั้งนั้น ที่นี้แต่ละฝ่ายก็มักจะพยายามให้ฝ่ายหนึ่งผิดแท้ๆ กับอีกฝ่ายหนึ่งถูกแท้ๆ คือจะเอากันร้อยเปอร์เซ็นต์ทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นมันก็ขัดกับความจริง

คนเรามักจะไม่ยอมกัน เพราะต่างก็มีความยึดถือ ตรงนี้แหละคือกิเลสของปุถุชน คือจะยึดถือเอาที่ตัวจะเอา แล้วก็เอียงไปให้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้น คนที่พิจารณาจึงต้องรู้เท่าทันความจริงในธรรมชาติของมนุษย์ข้อนี้ แล้วก็มองเขาด้วยความเห็นใจนะ ไม่ใช่เราจะต้องไปด่าไปว่าอะไรเขา แต่ก็จะต้องหาโอกาสเตือนเขาด้วย ว่าอย่าไปเอาอะไรแต่เพียงแง่เดียว หรือว่ามีเจตนาที่จะหาทางชักจูงให้เป็นว่า อย่างของฉันท่านั้นจึงจะถูกต้อง คือถ้าหากว่าแต่ละฝ่ายมีการพิจารณาตัวเองบ้าง มันก็จะทำให้มีการปรับปรุง

เพราะฉะนั้น เราต้องยอมรับว่า มนุษย์ทั้งหลายมีข้อบกพร่อง มีจุดอ่อนอยู่ แล้วเราก็ควรปรับปรุงพัฒนากันไปเรื่อยๆ ไป ถ้าเรามีความรู้สึกอันนี้อยู่บ้าง เราจะไม่มองแต่ว่าจะเอาชนะกันหรือต้องให้อีกฝ่ายหนึ่งผิด หรือเราถูกต้องเต็มบริบูรณ์ แต่เราจะมองขึ้นไปหาสิ่งที่สูงกว่านั้น โดยไม่มัวมาติดอยู่แค่สองฝ่ายของคน คือเรามองไปถึงสิ่งที่ดีงามประเสริฐสุดคือธรรม นั่นก็คือ เรามุ่งเข้าหาสิ่งที่เป็นตัวธรรม แล้วเราทั้งสองฝ่าย หรือจะก็ฝ่ายก็ตามก็พากันเดินทางเข้าสู่สิ่งที่ดีงามสูงส่งหรือความสมบูรณ์นั้น

ถาม แต่ปุถุชนนั้น มักจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ โดยถูกรอบงำด้วยอคติทั้ง ๔ (ถ้าเอียงเพราะรัก เกลียด หลงกลัว) เราจะแก้ไขเรื่องอคติทั้ง ๔ ได้อย่างไร?

ตอบ ถ้าเป็นปุถุชนก็ต้องเริ่มจากการพัฒนาให้พื้นภาวะของอินทพาลปุถุชน มาเป็นกัลยาณปุถุชน พอเป็นกัลยาณปุถุชนแล้ว แม้อคติยังไม่หมดจากใจ แต่จะมีสติที่จะไม่ยอมตามอคตินั้น สามารถที่จะบังคับตัวไม่ให้อยู่ในอำนาจของสิ่งเหล่านี้

หมายความว่า เมื่อมีอะไรเกิดขึ้น เราต้องตรวจสอบตัวเองเสมอ การที่เรารู้ว่าอคติทั้ง ๔ นั้นมีอยู่ในปุถุชนทั่วไป และพื้นฐานของมันมาจากความชอบ-ไม่ชอบ เราก็จะได้เตือนตัวเองให้ตรวจสอบว่า เราจะทำการครั้งนี้ เราตัดสินใจหรือวินิจฉัยไปอย่างมีอคติอยู่หรือเปล่า ถ้าถามตัวเองเสียหน่อยก็ยังดี พออย่างนี้มันก็จะออกมาในแง่พฤติกรรมว่า เราไม่รีบผลุนผลัน หุนหัน ตัดสินวินิจฉัยไปทันที

เพราะมันอาจจะพลาดด้วยอคติได้ เราจึงต้องแสวงหาข้อมูลให้ซัดก่อน มันก็จะทำให้เรามีพฤติกรรมในการแสวงหาข้อมูล เช่น เราอาจจะไปปรึกษาไถ่ถามคนอื่น ฟังความรู้ความคิดของเขาก่อน

สรุปก็คือว่า หนึ่ง ต้องมีสติเตือนตนเอง แล้วก็มีการสำรวจตนเอง สอง เพื่อให้ได้ผลอย่างนี้ เราก็ต้องมีวิธีการ โดยเราจะรับฟังและแสวงหาข้อมูลข้อเท็จจริงและความจริงให้มากที่สุดก่อน อันนี้แหละคือ**ธรรมาธิปไตย**

หมายความว่า เราจะวินิจฉัยโดยใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ ที่นี้จะใช้ปัญญาอย่างเต็มที่ได้อย่างไร ก็ต้องหมายความว่าเราได้พิจารณาข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ มากที่สุดอย่างเพียงพอแล้ว เรื่องมันจะโยงกันไปเอง

ถาม ในส่วนของผู้ปกครองนั้น เขาควรจะได้ข้อคิดอะไรบ้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น?

ตอบ ก็พูดได้ในแง่หลักธรรมที่เป็นนามธรรม คือปัญหาของคนนั้นมันเกี่ยวกับการยึดติดในตัวตน บางคนก็มีทิฐิมาก บางคนก็มานะมาก บางคนก็ตั่นหามาก

ถ้า**ตั่นหามาก** เวลาทำอะไรก็เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองทั้งนั้น เราจะเห็นได้ในนักการเมืองไม่น้อย บางคนทำอะไร ถ้าเพื่อผลประโยชน์ก็จะเอาทั้งนั้น ส่วนบางคนก็**มานะ**มาก ทำอะไรเกี่ยวกับการเสียดักดิ์ศรี เสียอำนาจ ลบหลู่ แล้ว จะยอมไม่ได้เลย บางคนก็**ทิฐิมาก** หมายความว่า ถ้าเป็นทิฐิมานะหรือความเห็นของฉันละ

ก็ต้องเอาให้ได้ จะยอมไม่ได้เลยเหมือนกัน

กิลีส ๓ ตัวนี้แหละที่คอยบงการมนุษย์ คือ **ตัณหา มานะ ทิฏฐิ** ซึ่งถ้ามองแล้ว ก็ไม่เฉพาะผู้ปกครองหรือคน ๆ คนก็มีปัญหา นี้ทั้งนั้น ถ้าไม่มีสติที่จะมองดูตัว หรือตรวจสอบตนเองบ้าง และไม่ยึดหรือคิดนึกกระดิกที่จะเอาธรรมมาตั้งเป็นใหญ่ ที่จะยังตัวไว้เมื่อไรๆ ก็อยู่แค่กับสามตัวนี้ ไม่ไปไหน ไม่พัฒนาไปได้เลย

ที่นี้ ทำอย่างไรถึงจะได้ธรรม หรือความจริง ความถูกต้องดีงาม ที่จะเป็นประโยชน์แก่ประชาชนจริงๆ เราก็ต้องมีสติที่จะสำรวจตัวเอง แล้วก็แก้ไข ไม่ยอมทำตามตัวบงการสามอย่างนี้ ให้สำรวจดูว่าที่เราทำนั้นเป็นไปเพราะตัณหา เพราะมานะ หรือเพราะทิฏฐิหรือเปล่า พอเราเห็นตัวเราชัดขึ้นมา เราก็ยังตัว เราก็แก้ไข อย่าไปทำตามมัน แต่มองมุ่งไปที่ธรรม เอาธรรมมาทับมันเสีย แล้วหันไปอยู่กับธรรม และทำตามธรรม

ที่นี้ในแง่ของคนอื่น เขาก็ต้องสำรวจตนเองด้วย และคนที่มุ่งธรรมแท้ๆ ใช้ปัญญาจริงๆ ก็จะช่วยเขาได้ด้วย สมมติว่าเขาคนนี้มีมานะแรงอยู่แล้ว คนอื่นที่มีปัญญาก็ควรจะระวัง อย่าไปแตะที่มานะของเขา ก็ควรจะใช่วิธีอื่นเสีย ซึ่งอาจจะทำให้การแก้ไขเรื่องนี้ดีขึ้นได้ แต่บางทีก็ด้วยความยึดถือของตัวเองที่จะต้องเอาอย่างนั้นให้ได้ ก็เลยมีปัญหา

หรือฝ่ายหนึ่งมานะแรง ฝ่ายหนึ่งทิฏฐิแรง แล้วมาเจอกันเข้า ก็เลยหนักไปด้วยกันทั้งสองฝ่าย กลายเป็นปัญหายิ่งขึ้น

ถาม โดยเปรียบเทียบแล้ว ตัวไหนอันตรายที่สุด ต่อสังคมส่วนรวม?

ตอบ มัณห์คนละแบบ คือบางคนนั้น เพื่อผลประโยชน์ของตัวเองแล้ว เขาทำได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะแย่งชิง เบียดเบียน ช่มเหง ทำร้าย ฆ่าฟันใครทำอะไร ก็ทำได้

บางคน เพื่ออำนาจความยิ่งใหญ่ ก็ทำได้ทุกอย่างเหมือนกัน คือเพื่อให้ฉันคงอำนาจอยู่ ใครมาขวางทางที่ทำให้รู้สึกว่าถูกทำให้เสียความยิ่งใหญ่ จะทนไม่ได้เลย เขาก็จะทำได้ทุกอย่างเหมือนกัน

อีกพวกหนึ่งคือ เพื่ออุดมการณ์ที่เป็นปฏิปักษ์ของตนแล้ว อะไรๆ ก็ทำได้หมด แม้การยอมตาย เช่น อุดมการณ์ชาตินิยม อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ หรืออุดมการณ์ยึดถือศาสนา

ถ้าว่าตามประวัติศาสตร์ของมนุษย์แล้ว ปัญหาของผู้ปกครองในอดีต คือกษัตริย์นั้น เรื่องของตัณหาและมานะเป็นเรื่องสำคัญ

การยกทัพทำสงคราม ก็ด้วย**ตัณหา** เพื่อกวาดรวบเอาทรัพย์สมบัติมากมายไปครอบครอง แย่งชิงกามารมณ์กัน

มานะก็เป็นอีกอันหนึ่งที่สำคัญมาก เพราะต้องการความยิ่งใหญ่เหนือใครๆ ต้องการเป็นมหाराช เป็นราชาธิราช หรือเป็นกษัตริย์ผู้เดียวที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ อย่างเช่น อเล็กซานเดอร์ มหาราช คือขอให้ได้พูดว่าตนเองยิ่งใหญ่ที่สุดเท่านั้น แล้วก็ทำได้ทุกอย่างเลย

ที่นี้ยุคต่อมา สงครามในหมู่มนุษย์มักจะเป็นเรื่อง **ทฤษฎี** เรื่อง ตัณหา มานะ นั้นมักจะเป็นกับบุคคล แต่ก็แผ่อิทธิพลไปถึงหมู่คน ด้วย แต่ว่าทฤษฎีนี้มักจะเป็นระหว่างมนุษย์เป็นกลุ่มเป็นหมู่ อย่างที่ กำลังเป็นปัญหาของยุคปัจจุบัน และดูว่าจะต่อไปด้วย ทำให้เกิด สงครามศาสนา สงครามระหว่างค่ายอุดมการณ์ในรูปแบบต่างๆ เรื่อง ทฤษฎีนี้ไม่ใช่เรื่องย่อยเลยเหมือนกัน

ถาม ถ้าเราจะแก้ปัญหาดังนี้ ควรเริ่มจากตรงไหน อย่างพระเจ้า อโศกนั้น เดิมก็แสวงหาความยิ่งใหญ่มาก แต่ก็ยังกลับใจได้อย่าง ทันทีทันใด เมื่อเห็นผลที่ตนเองก่อจากการทำสงคราม ซึ่งมีผู้คน ล้มตายมากมาย ผู้ปกครองอื่นๆ จะมีโอกาสเป็นแบบนี้บ้างไหม?

ตอบ พระเจ้าอโศกนั้น กลับใจก็เพราะประสบสถานการณ์ที่ กระทบจิตใจรุนแรงมาก ทำให้พลิกความรู้สึก ก็เหมือนกับคนที่ได้ ประสบการณ์อะไรบางอย่างที่พลิกผันชีวิตของตน พระเจ้าอโศกก็ได้ ประสบการณ์ที่เกิดจากการกระทำของพระองค์เองที่มีผลมากต่อจิตใจ แล้วก็อาจจะประจวบกับที่มีหลักธรรมที่เคยรู้เคยผ่าน ได้ช่อง เข้ามาให้ความคิดในทางใหม่ ก็เลยทำให้เปลี่ยนไปเลย ขณะที่ราชา มากมายเจอออย่างพระเจ้าอโศก ก็ไม่ได้คิดอะไร กลับอีกเหม็นหนักขึ้น

ที่นี้ในกรณีทั่วไป เราจะไปมัวหวังจิ้งหะอย่างนั้นไม่ได้ มนุษย์เราจะต้องพยายามพัฒนาตนเอง อย่างน้อยก็ให้มีสติ แล้วก็ มีการสำรวจตัวเอง ให้มีความรู้ทันและมีความสามารถที่จะยับยั้ง ไม่ปล่อยตัว ไม่ยอมตามใจตัวที่ก่อดกิเลสพวกนั้น

แค่นี้ที่มนุษย์จะพอทำได้ คือไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของมัน แล้วก็มีสิ่งที่จะตั้งไว้เป็นหลักให้ตัวยืนหยัดได้มั่นคง คือยึดถือธรรมเป็นใหญ่ โดยเอามาข่มทับมัน หรืออย่างน้อยก็เป็นตัวคานไว้สำหรับมนุษย์ปุถุชนทำได้ในระดับนี้ ก็จัดว่าดี

ถาม แล้วในแง่ของการใช้ความรุนแรง ในฐานะที่เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ควรจะได้ข้อคิดอย่างไร ทั้งในส่วนของผู้ปราบ แล้วก็ผู้ถูกรปราบ?

ตอบ เรื่องนี้ก็อยู่ที่การฝึกฝนในเรื่องคุณธรรม เพราะมนุษย์นั้นมีความพร้อมที่จะรุนแรงอยู่ในตัวเองแล้ว บางทีเราก็กำราบกันไว้หรือข่มกันไว้ด้วยวัฒนธรรมประเพณี หรือด้วยธรรมะที่ยึดถือไว้ เช่น สั่งสอนกันว่า เราเป็นชาวพุทธนะ จะต้องประพฤติอย่างนี้ๆ

แต่ที่นี้ พอเข้าไปในเหตุการณ์แล้ว สิ่งที่จะมาช่วยกำกับเหล่านี้มันหายไป ทั้งผู้สั่ง ผู้ปราบ ผู้ตอบโต้ ก็ไปตามความรู้สึกที่พลุ่งขึ้นมาแทน ในขณะที่นั้น สิ่งที่เขาเข้ามากำกับจึงกลับเป็นฝ่ายตรงข้าม คือแทนที่จะเป็นคุณธรรม ก็กลับเป็นตัณหา มานะ ทิฎฐิ มั่นก็เลยออกมาในรูปอย่างนี้

ถ้าว่าในแง่ของธรรมะ ก็เป็นธรรมดาของธรรมชาติมนุษย์อยู่แล้ว มันอยู่ที่ว่าตัวไหนจะเข้ามาบงการพฤติกรรมขนาดไหน อย่างตอนนั้น ตัณหา ทิฎฐิ มานะ เข้ามาบงการหมด ก็นำไปสู่การใช้ความรุนแรง

ถ้าเราคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของธรรมอยู่เสมอว่า ที่เราทำนี้

เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคม เพื่อความดีงามของสังคมไทย เราก็จะมองที่มนุษย์ทั้งหมด ถ้าเราล้านี้กตรระหนกอยู่ในจุดหมายนี้ ก็จะทำให้เราทำอะไรด้วยความรอบคอบมากขึ้น แทนที่จะไม่คิดอะไรเลย ปล่อยให้ไปตามอารมณ์ที่พลุ่งนั้น ยิ่งมุ่งจะเอาชนะกัน ปัญญาที่จะมองถึงประโยชน์ที่แท้จริงก็หายไปเลย กลายเป็นปัญญาที่เอามารับใช้ความคิดที่สนองตัณหา มานะ ทิฏฐิไป

ถาม โดยสรุปแล้ว เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ ใต้ให้ข้อคิดหรือภาพสะท้อนอะไรของสังคม ที่เราควรจะต้องหาทางแก้ไข?

ตอบ ภาพสะท้อนก็คือ มันฟ้องว่า เรายังไม่ได้มีความใส่ใจและเข้าใจจริงจังในเรื่องของหลักการ และเนื้อหาสาระของประชาธิปไตย เราก็เลยติดกันอยู่แค่รูปแบบที่เห็น พอมีอะไรขึ้นมา ก็ไปติดอยู่กันแค่สิ่งที่เป็นอาการภายนอก ไม่ค่อยมีคนที่จะใฝ่รู้หรือจะศึกษากันจริงจัง พอเหตุการณ์ผ่านไปแล้วก็กลับไปเหมือนอย่างเดิมอีก หมุนเวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่รู้จบ เรียกว่าฮือกันไปเป็นพักๆ เพราะไม่มีความคิดของตนเอง จึงขาดหลักวินิจฉัย คืออาจจะมีการกลางๆ ว่าประชาธิปไตยต้องเป็นอย่างนี้ๆ พอใครจู้จู้ขึ้นมา ก็ตามๆ เขาไป

มันแสดงหรือฟ้องว่า ในยามปกติ เวลาสงบมีโอกาส เราไม่ได้เอาใจใส่ใช้เวลาในการศึกษาพัฒนาคน เรื่องหลักการของประชาธิปไตย ก็ตาม เรื่องการถือธรรมไม่ยอมตามกิเลส ก็ตาม ไม่ได้ใส่ใจ พอเจอเหตุการณ์ ส่วนมากก็เฮก็ฮือกันไป

ที่นี่ ทำอย่างไรจะให้คนมีความรู้ความเข้าใจของตัวเองได้

เราน่าจะเอาเหตุการณ์รูปธรรมที่เกิดขึ้น มาเป็นจุดกระตุ้นต่อเพื่อไม่ให้มันจบแค่นั้น นำมากระตุ้นเพื่อให้คนได้ศึกษาและสนใจเรื่องประชาธิปไตยที่แท้จริง ที่เป็นด้านเนื้อหาสาระกันหน่อย เพราะสังคมของเราขาดตรงนี้มาก

ถ้าเราไม่มีอันนี้มาอยู่ในปัญญา เราก็ตัดสินใจอะไรไม่เป็น ก็ต้องถูกใช้เป็นเครื่องมือ ไม่ของใครก็ของใคร เพราะไม่มีหลักที่จะคิดเอง

ประชาธิปไตย คือการให้ประชาชนทุกคนมีส่วนร่วมในการปกครอง เมื่อจะเป็นผู้ปกครองตนเอง ประชาชนก็ต้องมีคุณภาพ สามารถใช้ปัญญาคิดเองเป็น รู้จักวินิจฉัย เพราะถ้าปกครองแบบประชาธิปไตยไม่สำเร็จ มันก็ต้องมีคนมาบงการแทนอยู่เรื่อยไป

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราได้อยู่ออย่างหนึ่ง คือว่า เหตุการณ์ที่ผ่านมานั้น อย่างน้อยมันก็เป็นเหมือนหนังสือเรียน ที่ให้ความเข้าใจอะไรขึ้นมาบ้าง จากภาพที่เห็น แต่มันอาจจะไม่ชัด หรือบางคนก็อาจจะถึงกับเข้าใจผิดก็ได้ แต่ว่าโดยส่วนรวมของสังคม ก็ทำให้ได้ฉลาดขึ้นมาบ้าง แต่เพียงเท่านี้ไม่พอหรอก เพราะมันจะได้ก็แค่ลักษณะหรืออาการที่ปรากฏ ซึ่งไม่ชัดเจน บางทีผิวเผิน ฉาบฉวย

อยากจะให้ข้อสังเกตอีกนิดหนึ่งว่า การเรียกร้องประชาธิปไตยอะไรต่างๆ ที่มีการถกเถียงกันมานั้น โดยมากแล้วคนมากมายที่เข้ามายุ่งกับเรื่องเหล่านี้ ส่วนมากเขาไม่ได้สนใจประชาธิปไตยจริงๆ เวลาเกิดเหตุการณ์ขึ้นมา ก็ฮือกันเข้าไปที และเวลาสนใจก็มาติดอยู่แค่รูปแบบ เช่น วิธีการเลือกตั้งตามที่เขา

บัญญัติไว้อะไรต่างๆ เหล่านี้ แต่ตัวสาระเนื้อแท้ของความเป็นประชาธิปไตยนั้น กลับไม่ได้หยิบยกขึ้นมาถกเถียงกันอย่างจริงจัง พอเหตุการณ์ผ่านไป ความสนใจประชาธิปไตยจึงเจือจางหาย ซึ่งในระยะยาวแล้ว ความสำคัญอยู่ที่อันนี้

เราอมรับว่า สังคมตะวันตกอย่างอเมริกานั้น ได้ก้าวหน้าในการพัฒนาประชาธิปไตยมาก ในแง่หนึ่ง ก็เพราะเขาผ่านประสบการณ์มาเยอะ เรียกว่าต่อสู้กันในทางการเมืองมามากมาย เพื่อจะได้มาซึ่งสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค

แต่สิ่งหนึ่งที่ฝรั่งเถียงกันมากด้วย ก็คือเรื่อง “สาระ” อันนี้อาตมาว่าเป็นข้อเด่นของเขานั่นหนึ่ง คือเขาต้องการรู้ความจริงว่า สาระของความเป็นประชาธิปไตยคืออะไรกันแน่

เพราะฉะนั้น ในเมื่อมีเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรมเกิดขึ้นมา ถ้าจะให้ดี เราก็น่าจะโยงต่อไปหาสิ่งที่เป็นนามธรรม ที่เป็นตัวหลักการทางความคิด ไม่ใช่ติดอยู่แค่รูปธรรมที่เห็นเป็นเหตุการณ์เด่นๆ เสกกันไปแล้วก็จบ แล้วก็เลิก แต่ส่วนที่เป็นสาระไม่เคยคิดกันเลย จนกว่าจะมีเหตุการณ์ที่เป็นรูปธรรมขึ้นมาอีก ก็สนใจกันใหม่

แล้วทีนี้เราต้องมองอีกชั้นหนึ่งด้วยว่า แม้แต่ฝรั่งเองเขาก็ยังมีปัญหา สาระและหลักการประชาธิปไตยของเขาก็ยังไม่สมบูรณ์ ทั้งๆ ที่เขาพัฒนามาถึงขั้นที่เราเอาเขามาเป็นตัวอย่าง แต่เดี๋ยวนี้เขาเองก็ยังมีปัญหาอยู่

ทำไมเราไม่คิดต่อ ที่จะช่วยกันโดยมองในแง่ของอารยธรรมโลกว่า มนุษย์จะต้องช่วยกันทั้งหมด แต่นี่กลายเป็นว่า ฝรั่งได้

มาแค่นี้ เราก็จะมาทำตามแค่นั้น แทนที่จะคิดต่อไปอีกให้ไกล คือช่วยกันในเรื่องที่เราเป็นเพื่อนมนุษย์ ฝรั่งเป็นเพื่อนมนุษย์กับเรา ช่วยกันคิดเพื่อหาจุดสมบูรณ โดยจะต้องมองให้กว้างออกไปให้ทั่วโลก ไกลออกไปในอนาคต จนไปถึงความสมบูรณ

อย่ามาติดอยู่เพียงแค่ว่า ใครผิด ใครถูก ให้ถือว่าเรามีส่วนบกพร่องด้วยกันทั้งสองฝ่าย แล้วจะต้องมาช่วยกันพัฒนาดีกว่า

ถาม ถ้าเราช่วยกันพัฒนาตั้งที่ว่าแล้ว อะไรคือหลักใหญ่ที่ทุกฝ่ายควรยึดถือ เพื่อให้สำเร็จตามที่มุ่งหมายนี้?

ตอบ หลักการปกครองหลักใหญ่นั้นมีอยู่แล้ว โดยที่รูปแบบเปลี่ยนแปลงไปได้ เพราะแต่ละยุคสมัยนั้น สภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน เราอาจจะต้องเปลี่ยนด้านวิธีการ แต่หลักการนั้นมักจะใช้ได้ตลอดเวลา นั่นคือ ไม่ว่าจะเป็ใครในสมัยไหน ก็ต้องเป็นธรรมาธิปไตย ถืออันนี้เป็นหลักใหญ่

ธรรมาธิปไตยนั้น ไม่ใช่ระบบการปกครอง คือบางทีมีความสับสนกัน เพราะบางคนไปเข้าใจว่าธรรมาธิปไตยคือระบบการปกครอง ซึ่งที่จริงแล้วไม่ใช่ เพราะไม่ว่าในการปกครองรูปแบบไหน ก็ตาม คุณสมบัติที่ต้องการของมนุษย์ ก็คือ ธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตยเป็นคุณสมบัติของตัวคน ส่วนประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครอง เรียกว่าคนละเรื่องกันเลย

ธรรมาธิปไตยนั้นเป็นคุณสมบัติของคนที่จะทำให้เกิดการปกครองที่ดีได้ ไม่ว่าจะในระบบใด ถ้าษัตริย์เป็นผู้ปกครองแล้วเป็น

ธรรมาธิปไตย ก็จะได้การปกครองแบบราชาธิปไตยที่ดี เมื่อเรามีการปกครองแบบประชาธิปไตย ก็ต้องให้คนที่มีส่วนร่วมในการปกครอง คือประชาชนทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย จึงจะได้ประชาธิปไตยที่ดี คือถ้าทุกคนยึดถือความถูกต้อง ความจริง ความดีงามเป็นใหญ่แล้ว ก็มีหวังว่าจะได้การปกครองแบบประชาธิปไตยที่ดี แต่ถ้าประชาชนแต่ละคน ไม่เอาความถูกต้องหรือความจริงเป็นหลักเสียแล้ว ก็หมดกัน พอเสียหลักแล้ว ปัญหาที่เกิดขึ้นทันที

ที่นี้ปัญหาปัจจุบันก็คือว่า ทำอย่างไรจะให้คนทุกคนเป็นธรรมาธิปไตย หรือคนส่วนมากเป็นธรรมาธิปไตยก็ได้ เพราะจะให้ทุกคนเป็นธรรมาธิปไตยหมดคงเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าคนส่วนใหญ่มาปกครองในแบบประชาธิปไตยนี้ เป็นธรรมาธิปไตย ประชาธิปไตย นั้นก็จะเป็นประชาธิปไตยที่มีคุณภาพ

มีคำพูดกันมา เป็นของนักปราชญ์ฝรั่งว่า “ประชาธิปไตยไม่ใช่การปกครองที่ดีที่สุด แต่เป็นการปกครองที่เลวน้อยที่สุด” เราอาจจะพูดต่อว่า “ในความเลวที่น้อยที่สุดนั้น ประชาธิปไตยจะดีที่สุด เมื่อประชาชนมีคุณภาพมากที่สุด”

อยากตั้งข้อสังเกตอันหนึ่งขึ้นมาด้วยว่า ในสังคมมนุษย์นั้น ปัญหาหลักที่เด่นขึ้นมาก่อน มักจะเป็นเรื่องของผลประโยชน์ ในยุคที่เป็นมานี้ คนมีปัญหาเกี่ยวกับผลประโยชน์ของตัวเอง เช่นว่าแต่ละคนไม่มีสิทธิเสรีภาพ หรือมีไม่มากเท่าที่ควร หรือไม่เป็นไปตามมาตรฐาน มนุษย์ในสังคมนั้นก็จะดิ้นรนเพื่อสิทธิเสรีภาพ ซึ่งรวมไปถึงความเสมอภาคด้วย โดยเป็นเรื่องของแต่ละคนหรือ

ปัจเจกชน อย่างในอเมริกาก็ดีมีร่นมากเรื่องนี้ จนกระทั่งเป็นลัทธิปัจเจกชนนิยมไป คือมองไปที่สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลของประชาชนแต่ละคน

ต่อมา เมื่อปัญหาเรื่องนี้เบาบางลงไป คล้ายๆ ว่าแต่ละคนได้รับสิ่งที่ต้องการพอสมควรจนถึงจุดที่ว่าใช้ได้แล้ว ถึงตอนนี้นี้ปัญหาอื่นก็จะเด่นขึ้นมาแทน คือปัญหาเรื่องการแบ่งพวก เผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ สีผิว ศาสนา ลัทธิ อย่างที่เราจะเห็นได้ทั่วไปตอนนี้ ในอเมริกาก็มีปัญหาเรื่องนี้เด่นมาก ถ้าคาดการณ์ภายนอก ก็มองไม่เห็นว่ปัญหาจะลดลงด้วย

ในสังคมอื่นๆ ก็เหมือนกัน บางสังคมมีปัญหาขึ้นมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว และยิ่งถ้าหากได้ประชาธิปไตยไปแล้ว ปัญหานี้ก็ยิ่งเด่นมาก

ต่อไปโลกจะยุ่งด้วยปัญหาดังกล่าว ในประเทศเดียวกันก็จะรบกันด้วยเรื่องเผ่าไหน ผิวไหน ศาสนาไหน มนุษย์จะพัฒนาพันความแบ่งแยกนี้ได้หรือไม่ นี่คือเรื่องใหญ่ที่ถือว่าเป็นปัญหาของอารยธรรมมนุษย์เลยทีเดียว

ก็เลยอยากเน้นจุดนี้ว่า เราอย่าคิดกันแค่นี้เลย เราควรมองต่อไปที่จะแก้ปัญหามนุษย์ให้สำเร็จจริงๆ ไม่ใช่แก้กันอย่างขอไปที เพราะว่ามันไม่ได้มีแค่นี้หรอก ปัญหาที่ว่านั้นจะเด่นขึ้นมาเรื่อย เมื่อเราเดินทางกันต่อไป แล้วเราจะแก้ไขได้อย่างไร มนุษย์มีความดีงาม มีการพัฒนาเพียงพอหรือไม่ ที่จะแก้ปัญหเหล่านี้

ถาม คำถามสุดท้าย จึงอยากจะกราบเรียนถามว่า เมื่อมองบท ทวนอดีตและมองต่อไปสู่นาคตข้างหน้าแล้ว อะไรคือเรื่อง สำคัญหลักที่ควรจะต้องช่วยกันคิดให้มาก?

ตอบ เรื่องหนึ่งก็คือการปลูกฝังให้ทุกคนหรือคนส่วนใหญ่เป็น ธรรมชาติไปเลย มุ่งไปที่ตัวธรรม ความจริง ความถูกต้องดีงาม ถือเป็น ธรรมเป็นใหญ่ ปลูกฝังกันตั้งแต่เด็ก จนให้เป็นนิสัยของจิต ซึ่งจะ ช่วยให้เราข้ามพ้นความยึดติดในตัวตนได้ แม้มันจะต้องฝืนใจ บ้าง จะต้องเจ็บบ้าง แต่มันก็ยังมีทางไป

เรื่องนี้ต้องย้ำไว้ เพราะขณะนี้สังคมของเราไม่มีลักษณะนี้ เลย มันก็เลยมาตันอยู่ที่ตัวตนของแต่ละคน

ในสังคมตะวันตกนั้น เท่าที่สังเกต เห็นว่าเขาปลูกฝังเรื่อง การยึดถือความจริงความถูกต้องได้บ้างไม่น้อย เมื่อเข้าที่ประชุม หรือมีการถกเถียงอะไรกัน ทุกคนก็เถียงกันได้หมด บางทีเถียงกัน หน้าดำ แล้วก็มีคนเจ็บปวดเหมือนกัน ไม่ใช่เขาไม่เจ็บปวดจากการ ถกเถียง เพราะฝรั่งก็มีทิวฐิติ มีความน้อยอกน้อยใจ แต่เพราะเขามี ความยึดถือร่วมกันที่ใฝ่รู้ อยากเข้าถึงตัวความจริงหรือเข้าถึงธรรม มากกว่า เพราะเขาถือเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมาก ดังนั้น ถ้าจะต้องเจ็บปวดบ้างก็ช่างมัน เพราะตัวอยากได้สิ่งที่ถูกต้องเป็น ความจริง ดังนั้นเขาก็ไปถึงสาระได้ ไปสู่จุดหมายของ ประชาธิปไตย

เราควรปลูกฝังเรื่องนี้ให้มาก ให้เกิดการไฝหาความจริง เพราะมันจะเป็นฐานของประชาธิปไตย ถ้าประชาธิปไตยไม่มีสิ่งนี้เป็นฐาน ก็คงพัฒนาได้ยาก เพราะ*ต้นทุน*ที่จะเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว *มานะ*ที่ต้องการความยิ่งใหญ่โดดเด่น และ*ทิฐิ*ที่ยึดถือเอาแต่ความเห็นของตน เหล่านี้จะมาเป็นอุปสรรคขวางกั้นไม่ให้เราเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการได้

ที่นี่ เวลาปลูกฝังอะไร เรามักจะเน้นไปที่รูปแบบมากกว่า นึกถึงสาระ เช่น รูปแบบการฝึกประชาธิปไตย ก็ไปจัดระบบในระดับพฤติกรรม แม้แต่ติดอยู่แค่รูปแบบของการเลือกตั้ง ขาดคุณภาพในระดับจิตใจและระดับปัญญา ก็เลยได้ของที่ไม่แท้จริงและไม่มั่นคง แล้วเด็กก็พัฒนาไม่ได้

ในการฝึกฝนที่ดีนั้น เราจะต้องให้เขาสามารถพัฒนาต่อไปได้เองด้วย เพราะเด็กจะต้องไปอยู่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงต่อไป เขาจะต้องมีปัญญาที่สามารถปรับรูปแบบประชาธิปไตยต่อไปได้ด้วย ไม่ใช่มีอยู่เพียงความเคยชินในระดับพฤติกรรม

ระดับพฤติกรรมไม่ใช่ไม่สำคัญ มันได้ประโยชน์มากในระดับที่หนึ่ง เพราะเราจะฝึกคนก็ต้องใช้ระดับพฤติกรรมเป็นพื้นฐาน ทำให้เคยชินเป็นวิถีชีวิตของเขาเลย เช่น มีเรื่องอะไรก็จะนำมาประชุมปรึกษาด้วยกัน หรือนำมาวินิจฉัยด้วยเสียงส่วนรวม คือฝึกพฤติกรรมให้เคยชินจนกระทั่งเป็นวิถีชีวิตของเขา ซึ่งจะเป็นพื้นฐานของประชาธิปไตยได้

แต่เราต้องไม่พอแค่นี้ เราจะต้องให้เขามีสภาพจิตที่เข้ากับพฤติกรรมนั้นด้วย เช่น ความพึงพอใจและความรู้สึกรับผิดชอบที่สอดคล้องกลมกลืนกับพฤติกรรม โดยเฉพาะมีปัญญาที่รู้และเข้าใจหลักการ เหตุผล ว่าทำไมเราถึงทำอย่างนี้ มันมีผลดีอย่างไร

จะต้องพัฒนาคน ให้มีความใฝ่รู้ความจริง ความใฝ่ที่จะเข้าถึงธรรม และการถือธรรมเป็นใหญ่ ที่มีกำลังแรงเพียงพอที่จะทำให้เขาพ้นจากอำนาจครอบงำของ *ตัณหา มานะ* และ *ทิฏฐิ* เพื่อให้เขาสามารถพัฒนาประชาธิปไตยต่อไปได้ ไม่ใช่ไปติดอยู่แค่รูปแบบเท่านั้น หรือได้แค่เอารูปแบบมาเล่นล่อหลอกกัน



มูลนิธิ ป.อ.ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม

วัดญาณเวศกวัน เลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๑ (หลังพุทธมณฑล) ถนน พุทธมณฑลสาย ๔
ตำบลบางกระพี้ อำเภอสทิงพระ จังหวัดนครศรีธรรมราช

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตพิมพ์หนังสือในนามมูลนิธิ ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม
กราบนมัสการ สมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์

ตามที่มูลนิธิ ป.อ. ปยุตโต เพื่อเชิดชูธรรม ได้จดทะเบียนจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพระธรรมวินัยในพระไตรปิฎกบาลี เพื่อส่งเสริมการศึกษาฝึกฝนอบรมตามหลักไตรสิกขา และการประพฤติปฏิบัติดำเนินชีวิตในอริยมรรคภาวนา และเพื่อส่งเสริมวัดในพระพุทธศาสนา โรงเรียน องค์การเอกชนทางพระพุทธศาสนา ชุมชน และประชาชน ที่มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นั้น

บัดนี้ เพื่อให้การดำเนินกิจกรรมของมูลนิธิเป็นไปตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับขณะนี้มีความต้องการทางด้านวิฤทธิศาสตร์ในวงการสงฆ์ และมีความแตกแยกของความเห็นทางด้านการเมือง ได้แสดงให้เห็นว่าหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ควรได้รับการถ่ายทอดและนำไปเผยแพร่ในสังคมไทยในวงกว้างยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสถานศึกษา ชุมชน และประชาชน โดยทั่วไป ให้สามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก การจัดพิมพ์ครั้งนี้จึงได้นำไปเผยแพร่เป็นธรรมทานแบบให้เปล่า โดยในครั้งนีกรรมการบริหารของมูลนิธิได้พิจารณางานนิพนธ์ของสมเด็จพระพุทธิโชษาจารย์ จำนวน ๕ เรื่อง สำหรับที่จะนำไปตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นความรู้หลักธรรมคำสั่งสอนในทางพระพุทธศาสนา อันจะทำให้ประชาชนผู้สนใจศึกษาค้นคว้า สามารถนำไปใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามและรู้เท่าทันต่อสถานการณ์ในปัจจุบันนี้ได้แก่

๑. สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน
๒. เมื่อการเมือง : ชุมนใจก่อนการเลือกตั้ง
๓. จัดงานวิสาขบูชา อยู่อย่างแคหน้าตา ต้องไปให้ถึงเนื้อตัว
๔. มองให้ลึก นึกให้ไกล : ข้อคิดจากเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕
๕. สวดมนต์ฉบับชาวบ้าน

มูลนิธิจึงขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือดังกล่าวข้างต้น และเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จะได้ติดต่อประสานการจัดพิมพ์ต่อไป

กราบนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง
นางฉวีวรรณ อักษรสวัสดิ์
กรรมการและเลขานุการ